

OSMANLI DEVRİNDE ANADOLU'DA KAYILAR

FARUK DEMİRTAŞ

Oğuz boylarından biri olan Kayıların bugün ilim âleminde kazanmış oldukları şöhretin, bu boylar arasında haiz oldukları hususî mevki yani orun ve ülüş'den¹ ve yahut Avşar ve diğer bazı Oğuz boyları gibi gürültülü bir hayat geçirmiş olduklarından değil, sadece Osmanlı âilesinin kendilerine mensub olduklarından ileri geldiği malûmdur. Bu sebeble Osmanlı hânedanının bunlarla münasebetleri meselesi ele alınarak Kayıların etnik menşeleri hakkında bazı tetkikler yapılmış ve bu tetkikler yerli ve yabancı âlimler arasında bir çok münakaşalara sebep olmuştur. Kayıların bir Oğuz boyundan ziyade X. ve XI. asırlarda Türk dünyasının şarkında bulunan Türkleşmiş bir Moğol kabilesi olduğu ve yahut bunlar bir Oğuz boyu olsa bile Osmanlı hânedanının bunlardan olamayacağı hakkında bilhassa Avrupalı âlimler tarafından zaman, zaman ortaya atılan mütenakız ve hisst düşünceler Prof. Fuad Köprülü'nün ilmî mesaisi neticesinde bertaraf edilmiş ve Kayıların bir Oğuz boyu olduğu ve Osmanlı âilesinin bunlara mensubiyeti kat'i bir şekilde ispat edilmek suretiyle bu husustaki menfi düşüncelere nihayet verilmiştir. Fakat Kayılar hakkında yapılmış olan bütün bu çalışmalara rağmen bunların tarihî hayatları sarîh olarak aydınlatılmamış ve bu hususta yapılan tedkikler sadece birer düşünceden ibaret kalmıştır. Aşağıda, arşiv çalışmalarımızda bulmuş olduğumuz mühim kayıtlar ile Kayıların Osmanlı devrinde Anadoludaki kuvvetli mevcudiyetlerini tespit ettikten sonra bunların Yörükler ve bütün Anadolu Türk aşiretleri arasındaki umumî durumlarının tedkikine geçeceğiz. İlim âlemine arzetmiş olduğumuz bu vesikaların tedkikine geçmeden önce şimdikiye kadar Kayıların Anadoludaki mevcudiyetleri hakkında ancak iki vesikanın mevcut olduğunu hatırlatmak lâzımdır.

¹ Bunun hakkında bk. Abdülkadir, *Orun ve Ülüş mes'alesi*, Türk Hukuk ve İktisad Tarihi Mecmuası, C. I, S. 121-123.

Bunlardan 959 (1552) tarihli birinci vesikadan² çok ufak bir Kayı oymağının Çoban cemâtiyle birlikte Manisa civarında *Karaman Kayası* denilen yerde yerleşmiş olduklarını öğreniyoruz. 967 (1559) tarihli olan ikinci vesika³, Afyon'un Sandıklı kazasında bulunan diğer bir Kayı oymağının *Kalendiros*⁴ köyünün halkı ile *Kaplan Alanı* adlı yaylak hususundaki münazaalarından bahsetmektedir. İşte Osmanlı devrinde Anadoludaki Kayı mevcudiyetini gösteren vesikalar bunlardan ibarettir. Görüldüğü gibi bu iki vesika ile Anadolu Kayıları hakkında tam bir fikir edinmek kabil değildir. Nitekim Prof. Fuad Köprülü bu iki vesikadan birincisine bakarak Kayıların XVI. asırda göçebelikten çıkmış ve tamamen yerleşmiş oldukları mütalâasında bulunmuştur⁵. Fakat, aşağıda görüleceği gibi, XVI. asırda Anadolunun muhtelif yerlerinde kuvvetli Kayı zümreleri bulunmaktadır. Mamafih XVI. asırda Anadoludaki bu kuvvetli Kayı mevcudiyeti Prof. Fuad Köprülünün hiç şüphesiz umum Kayı boyu hakkında serdetmiş oldukları mütalâyayı nakzedecek mahiyette değildir. Çünkü, henüz bir kısmını tespit edemediğim o devrin Anadolu toponimisinde Kayı adlı pek çok yer adlarının bulunması, bu boyun daha ilk Anadolu fethinden itibaren yerleşmeye başladığını ve XVI. asırda bulunan Kayıların ilk fatihler arasında bulunan Kayılara nazaran küçük bir bakiye olduğunu kat'i bir şekilde göstermektedir. Bu Kayı zümreleri Anadoluda parçalanmış bir halde ayrı ayrı bölgelerde bulunmaktadır. Bu sebepten bu tabii ve tarihî ayrılışa riayet ederek onları bu şekilde incelemeye çalışacağız.

I.

Konya Kayıları

XV. ve XVI. asırlarda Konya'nın Şimal ve Doğusundaki geniş yaylada bulunan ve ihtimal Karaman oğulları devrinde vergi mu-

² Çağatay Uluçay, *Saruhan oğullarına dair vesikalar*, İst. 1940, S. 17; aynı vesika için bir de bk. İbrahim Gökçen, *Saruhan'da Yürük ve Türkmenler*, İst. 1946, S. 31-32.

³ Ahmed Refik, *Anadolu'da Türk Aşiretleri*, İst. 1930, S. 3.

⁴ Merhum Ahmed Refik bunu, «Kalenderisi» şeklinde okumuştur. XVI. yüzyılda yirmi dört hâne olan bu köyün ahali, tamamen Türklerden ibarettir (bk. Başbakanlık Arşivi, Karahisar-ı Sahib defteri, No. 147).

⁵ *Osmanlıların etnik menşei*, Belleten, Sayı 28, S. 272.

kabili olarak at verdiklerinden dolayı *Atçeken* veyahut *Esbkeşân* adı verilen aşiretler arasında⁶ büyük bir Kayı oymağı bulunmaktadır. Atçekenlere dair mevcut olan maliye (tapu) defterlerinde bu Kayı oymağı hakkında az, fakat calibi dikkat kayıtlar bulunmaktadır. Bu kayıtlara göre II. Bayezid devrinde Bayburd⁷ kazasında iki yüz altmış hâne ve üç yüz kırk üç nefer olarak bulunan Kayı aşiretinin⁸, tarihsiz, fakat I. Selim zamanına ait olduğu anlaşılan diğer bir defterde dört yüz yetmiş beş hâne ve altı yüz seksen kişiye baliğ oldukları görülmektedir⁹. Bu iki kayda nazaran Kayı oymağının nüfusu çok kısa bir zamanda bir misli artmış oluyor. Fakat bu nüfus artışı bunların esasen yarı göçebe bir halde olan içtimaî hayatlarını terkettirmeye mecbur etmiş olacak ki, 954 (1547) tarihli başka bir defterde parçalanmış bir halde *Kapanlar*, *Gökköy* ve *Divâneler*¹⁰ adlı köylerde yerleşmiş olduklarını görüyoruz¹¹. Atçekenlere dair 1591 tarihli son defterde bunlardan bahsedilmemesine bakılırsa göçebe hayatını terketmiş oldukları ve yerli reâyâ arasına karıştıkları kolayca istidlâl edilebilir. Konya Kayılarının XVI. asrın sonlarına doğru yerleşik hayata geçmelerinin o devrin bozulmaya yüz tutan malî ve iktisadî hayatıyla alakası olmakla beraber bunu, daha ziyade yarı göçebe hayatlarının bir neticesi olarak kabul etmek lâzımdır. Saniyen bunların hemen hepsinin de *Sipahi zâdegân* oldukları görülmektedir. Bu

⁶ Atçekenler hakkında ileride malûmat vereceğiz.

⁷ Bayburd : Karaman hükümdarı büyük Mehmed Bey en namdar ümerasından Turgud ve Bayburd Beylere fethettiği Konya-Ankara arasındaki sahayı yurd olarak vermiş ve bundan sonra bu bölge *Turgud ve Bayburd illeri* adıyla anılmıştır (Bk. *Şikâret*, nşr. Ferit Uğur, Konya mecmuası, C. I. S. 164 ; ayrı basım, S. 53). O zamanlar bu bölgenin Güney taraflarını ihtiva eden Bayburd, Osmanlı devrinde yeni kazalar teşkil edilmek suretiple Konya'ya bağlı küçük bir kaza haline getirilmiştir. Göçebe kazalarından biri olduğundan Osmanlı devrindeki mevkiini, ancak bâzı yer ve oymak adlarının bugün toponimide kalan izleriyle tespit edebildik. Nitekim Kâtip Çelebi, Konya'nın diğer kazalarından geniş bir şekilde bahsettiği halde, bunun sadece adını kaydetmekle iktifa etmiştir (*Cihannüma*, nşr. İbrahim Müteferrika, S. 615). XIX. yüzyılın sonlarına kadar (bk. *Umumî salnâme*, 1266, S. 76), bir kaza olan Bayburd'un, Lârende (Karaman) ile Karapınar ve Konya arasındaki saha olduğu anlaşılmaktadır.

⁸ Bk. kayıt I.

⁹ Bk. kayıt II.

¹⁰ Bu köylere, Konya bölgesindeki yer adları arasında tesadüf edemedik.

¹¹ Bk. kayıt III.

keyfiyet onların eskiden beri yerleşik hayatla olan sıkı rabıtalarnı pek güzel göstermektedir. Fakat bütün bunlara rağmen bu parçalanma ve yerleşmenin Konya Kayıları için yeni birşey olmadığı anlaşılmaktadır. Çünkü, aynı devirde Konya bölgesinde Kayı adını taşıyan birçok yer adlarının bulunması, gördüğümüz bu Kayı oymağının eski ve büyük bir Kayı grubunun kalıntısı olduğunu göstermektedir. Daha II. Bayezid devrine ait defterlerde bugün mevcut olmayan Kayı adlı birçok yer adları bulunmaktadır. Bunlardan ikisi Kayı aşiretinin bulunduğu Bayburd kazasında, diğerleri Hatunsaray, Lârende (Karaman), Aksaray, Kadınhanı ve Seydişehirde bulunmaktadır¹². İşte bu toponimik delillerin sair birtakım tarihî kayıtlar ile mutabakatı neticesinde, Anadoluya gelen Kayı boyunun büyük bir kısmının yerleşme devrinin başlangıcında Konya bölgesinde bulunmuş oldukları kolayca kabul edilebilir. Nitekim defterlerde bu Kayı oymağının *Kınık*, *Gencek* ve *Aksaklu* oymakları ile beraber pek eskidenberi yurdlarında "oturu geldikleri," kaydedilmiştir.

II.

Ankara Kayıları

Bu bölgeye ait defterlerde Kayı adını taşıyan birçok yer adları bulduğumuz halde kuvvetli ve mücerred bir kayı oymağına tesadüf edemedik. Yalnız, Ankara Yörükleri¹³ arasında bir kaç hânedan müteşekkil Kayı adlı ufak bir oymak bulunmaktadır¹⁴. Osmanlı âilesiyle akraba oldukları görülen Kara Keçililer'den¹⁵ bir çok oymaklar ile yanyana yaşayan bu oymağın Ankara sancağına bağlı *Kayıcık* adlı bir köyde eğleştikleri görülmektedir¹⁶.

¹² Bk. kayıt IV. ve müteakıp.

¹³ Ankara ve civarı, mühim Yörük zümrelerinin toplanmış buldukları bir bölgedir. Hattâ bu zümrelerin Ankara Kuzeyinde, bugünkü Kızılcahamam mntakasında, bulunanlarından *Yörükân-ı Ankara* adıyla malî bir kadılık teşkil edilmiş ve XIX. yüzyılın sonlarına kadar aynı adı ve idarî teşkilâtını muhafaza etmiştir (bk. *Umumî salnâme*, 1266, S. 79; Ahmed Vefik, *Lehçe-i Osmanî*, İst. 1306, R. 843). Gerek bu idarî kazada ve gerek Ankara'nın diğer yerlerinde bulunan aşiretler hakkında yapmış olduğumuz, *Anadolu Türk Aşiretleri* adlı tezimizde mufassal malûmat vermiştik.

¹⁴ Bk. kayıt X.

¹⁵ Bu mühim aşiretten ileride bahsedeceğiz.

¹⁶ Bu küçük *Kayıcık* köyünün yerini tayin etmek kabil olmadı.

Diğer taraftan bu küçük kaydın diğer bir faydası da bize canlı bir toponimi hâdisesini göstermiş olmasıdır. Bununla toponiminin tarih tetkikleri için ne kadar faydalı ve lüzumlu olduğu pek açık bir surette anlaşılmaktadır¹⁷.

Osmanlı an'aneleriyle eski bir Kayı yurdu olarak tanıdığımız Ankara bölgesinde birçok göçebe aşiretler olduğu halde kuvvetli bir Kayı zümresinin bulunmaması, bu husustaki düşüncemizin mübalâgalı olduğu hakkında bir fikir vermez. Çünkü, Ankara ve civar bölgelerde Kayı adlı pekçok yer adlarının

¹⁷ Prof. Fuad Köprülü, Anadolunun türkleşmesinde Oğuz boylarının oynadıkları rollerle nerelerde yerleşmiş olduklarının tâyininde, toponiminin büyük bir hizmeti olduğuna, *Osmanlıların etnik menşei* adlı tedkikinde ehemmiyetle işaret etmiştir (S. 249 ve not 1). Bununla beraber, yukarıda söylediğimiz gibi, toponiminin tarih ve etnoloji tedkiklerindeki mühim hizmetini pek iyi takdir etmekle beraber, toponimi, ancak tarihi ve etnolojik hakikatlara uygun bir şekilde kullanıldığı vakit faydalı ve lüzumludur. Tarihi ve etnik delillerin teyid etmediği sahalarda yalnız toponimiye istinad etmek büyük hata ve yanlışlıklara sebebiyet verebilir. Bu hususta ileride ayrı bir tetkik yapacağımızı haber vermekle beraber şimdiye kadar hiç dikkat edilmemiş olan mühim bir keyfiyete temas edelim. Osmanlı devrinde bilhassa XVI. ve XVII. asırlara ait defterlerde Eymür, Bayat, Avşar, Yüreğir, Bayındır, Döğ er, Çavundur ve Dodurga gibi Oğuz boy adlarının yerli ve göçebeler arasında birer şahıs adı olarak kullanıldığını görüyoruz. Meselâ yukarıda tedkik etmiş olduğumuz Konya Kayı-ları arasında, daha bir çok tarihi Türk adları yanında. Eymür ve Bayındır gibi adlar taşıyan şahıslar bulunmaktadır. Yine aynı bölgede bulunan Boynu Yoğunlu aşiretinde Bayat, Avşar ve Döğ er; Kuşdemir luler arasında Bayındır, Eymür ve Salur gibi Oğuz boy adlarına tesadüf ediyoruz (Bk. *Baş. Arş. Atçeken defteri*, No. 1040, var. 16, 36, 48). Aynı devirde Şarkta bulunan Bozulus'a dahil, Gündeşli aşireti Eymür Kethüda ve Güzğücek cemaati Çavundur Kethüda tarafından idare edilmektedir. Yine aynı ulusa dahil olan Küçük Danişmendlu aşiretinde Salur, Döğ er, Dodurga ve hattâ Çepni adlı şahıslara tesadüf edilmektedir (*Baş. Arş., Diyarbakır defteri*, No. 200). İşte bütün bu sebeplerden dolayı Oğuz boyadlarını taşıyan kabîle ve yer adlarının mutlaka taşıdıkları addaki boylara mensub oldukları katiyetle iddia edilemez Çünkü yukarıda da görüldüğü gibi Oğuz boy adlarını taşıyan kabîle ve yer adları bu boylar ile alâkası olmayan birtakım şahısların adlarını da almış olabilir. Bu sebeple Oğuz boy adlarını taşıyan kabîle ve yer adlarının Oğuz boylarıyla etnik bakımdan münasebet-tar olabilmesi için yukarıda söylediğimiz gibi tarihi ve etnik şartlar ile sıkı bir rabitası olması lâzımdır. XVI. asırda Bolu Yörükleri arasında bulunan küçük Avşarlu cemaati, kethudaları Mustafanın babası olan Avşar'ın adını almıştır (*Baş. Arş., Bolu defteri*, No. 51, var. 16). Halbuki asıl Avşar boyu züm-relerinin, aynı devirde, Şarkî ve Cenubî Anadoluda bulduklarını biliyoruz.

mevcud bulunması bu hususu kat'iyetle teyid etmektedir. Nitekim biz de Ankara ve komşu illerine dair defterlerde birçok Kayı adlı yer adları bulduk ki, bunların bir kısmı şimdiye kadar bilinmiyordu.

III.

Menteşe Kayıları

Üçüncü ve son olarak tedkik edeceğimiz Mentese Kayıları miktar ve bölünüş bakımlarından farklı ve mürekkep bir durum arzettiklerinden diğerlerinden çok daha ehemmiyetlidir. Mentese Kayılarının muayyen bir bölgede bir çok kısımlara (defterlerde : *Tir*) ayrılmış mühim bir zümre halinde bulunmaları, ilim âleminde ehemmiyetle karşılanacak bir keyfiyettir. Bunların, o zaman Mentese sancağının ehemmiyetli bir kazası olan *Peçin*¹⁸ merkez olmak üzere Kuzeyde *Çine* ve hattâ *Ayasuluğ*, Güney'de *Köyceğiz*'e kadar uzanan geniş bir sahaya yayıldıkları görülmektedir¹⁹. Defterlerin tetkikinden, Mentese Kayılarının, Konya Kayıları gibi, yarı göçebe bir hayat sürdükleri anlaşılmaktadır. Bunlardan *resm-i çift* ve *nîm*²⁰ alınması bunu gösterdiği gibi, zaten bir kısmı da aynı devirde yerleşmiş bir halde bulunuyordu. 923 (1517) tarihli Mentese defterinde Kayıların aynı adı taşıyan kollarının *Acısu*'da, *İsa Balı* kolunun o zaman bir kaza olan *Balat* (eski Miletus)' da iskân oldukları ve keza 960 (1553) tarihli aynı sancağa aid diğer bir defterde *Kayı* ve *Yaşlı Beğ* kollarının *Ayasluğ*'da, birinci defterde göçebe olarak bulunan *Halil* kolunun *Mendelyat* (Selimiye)'da yerleştikleri görülmektedir²¹. Aralarında otuz iki yıllık bir zaman farkı taşıyan bu iki kaydın karşılaştırılması

¹⁸ XIX. asrın sonlarına kadar Mentese'nin en ehemmiyetli kazalarından biri idi (bk. *Umumi Salnâme*, 1266, S. 70); bugün Milâsa bağlı bir köydür (*Köyle-rimiz, Dahiliye Vekâleti*, S. 95).

¹⁹ Bk. kayıt XX.

²⁰ *Resm-i çift* : bir çiftlik yerden alınan ve miktarı her yerde değişen bir vergidir (*Ömer Barkan, Osmanlı İmparatorluğunda Ziraat Ekonominin Hukukî ve Mâlî Esasları*, İst. 1943, muhtelif eyaletlere dair kanunnâmelerde; *Abdurrahman Vefik, Tekâlif Kavaidi*, İst. 1328, S. 39). *Nîm* ise yarım çiftlik araziden alınan resimdir (*Ömer Barkan*, aynı eser, muhtelif eyaletlere dair kanunnâmeler).

²¹ Bk. kayıt XXI.

neticesinde, Kayıların içtimâî hayatlarında mühim bir değişiklik olmadığı görülmektedir. Yalnız, birinci defterde bulunan İsa Balı kolu ikinci defterde yoktur. Bu, onların *Balat*'da yerleşmiş olmalarından ileri gelmiştir. Diğer taraftan *Çine*'de bulunduğu gösterilen Hamza kolunun yerine ikinci defterde *Karagöz* kolu zikredilmiştir. Keza ikinci defterde *Ayasluğ*'da iskân oldukları görülen *Kayı* ve *Yahşî* Beğ kolları ise birinci defterde bulunmamaktadır.

Menteşe Kayılarının daha doğru bir ifade ile hemen bütün *Menteşe* Yörüklerinin kabilevî taksimatları diğer bölgelerde bulunan aşiretlerin kabilevî taksimatlarına uymıyan bir hususiyet arz etmektedir. Gerek *Kayı* ve gerek *Horzum*²² ve *Kızılkeçili*²³ gibi, *Menteşe* bölgesinin en belli başlı aşiretleri bu mntakaya ait defterlerde *cemâat* kelimesiyle zikredilmektedir. Bu kelime, Osmanlı malf istilâhatında *Doğuda* bulunan ve *ulus* vasfını muhafaza eden *Türkmân - ı Halep*²⁴ ve *Boz-ulus*²⁵ gibi teşekküllerde bir boy'a (taife) bağlı olan oymaklara, Orta ve Batı Anadolu'daki Yörüklerde ise müstakil bir aşirete verilmektedir. Buna nazaran Kayıların defterlerde bir cemâat olarak zikredilmesi, bunların idarî bakımdan hiç bir boy veya birliğe dahil olmıyan müstakil bir aşiret olduğunu göstermektedir. Kayıların *Menteşe*'nin muhtelif yerlerine dağıtılmış olan kısımlarının defterlerde "tir," kelimesiyle ifade edildiğine yukarıda işaret etmiştik. Bu kelime ile hemen hiç bir oymağa malik olmayan *Kayı* cemâatının *Menteşe*'nin muhtelif yerlerinde bulunan kısımları kastedilmiş olacaktır. Filhakika ok, eski Türk hayatının maddî ve manevî sahalarında büyük bir rol oynamakla beraber²⁶, umumiyetle içtimâî teşkilâtda bir manâ kazanamamıştır. Dr. Osman Turan, bunun sebebini, okun askerî

²² Bk. kayıt XX.

²³ Bu işaretlere ileride temas edeceğiz.

²⁴ *Türkmân - ı Halep* hakkında 64 No. lu nota bk.

²⁵ Osmanlı devrinde XVII. asrın başlarına kadar başlıca Diyarbakır bölgesinde bulunan büyük bir ulustur. Eski Akkoyunlu ulusunun bir bakiyesi olan *Bozulus*, XVII. yüzyılın başlarında, Anadoludaki diğer göçebe iller gibi, inhilal ederek dağılmış ve büyük bir kısmı perakende olarak Orta ve Batı Anadolu'ya göç etmiştir. Hattâ bunların *Kütahya* ve *Karahisar* taraflarında bulunan aşiretlerinden *Aşiret-i Bozulus* namıyla son zamanlara kadar devam eden bir kadılık teşkil edilmiştir (Bk. *Unumî Salnâme*, 1266, S. 74).

²⁶ Osman Turan, *Eski Türklerde okun hukukt bir sembol olarak kullanılması*, *Belleken*, Sa. 35, S. 316. v. d.

ve idarî sahada haiz olduğu ehemmiyette aramaktadır²⁷. Nitekim Menteşe bölgesinde bulunan aşiretlerin *tîr*'lere yani oklara ayrılması keyfiyeti, Osman Turan'ın bu görüşünü teyid etmektedir.

Bize göre, Menteşe bölgesindeki aşiretlerin *tîr*'lere ayrılması, Osman Turan'ın da izah ettiği gibi, okun idarî sahada haiz olduğu manâ ile izah edilebilir. Menteşe'nin muhtelif yerlerinde bulunan Kayıların muhtelif kısımlarının birer *tîr* olarak zikredilmesinden idarî bir manâ kastedilmiş olacaktır. Nitekim bunu kuvvetle destekliyen diğer bir hususiyet de *tîr*'lerin hep şahıs adları taşıması olmalarıdır. Şimdi bu keyfiyetin haricî bir sebepten mi ileri geldiğini yoksa sadece kabîlevî bir hususiyet mi olduğunun izahına geçelim.

Osmanlı devletinin topyekûn tebaasına, kendi maksatları için, istediği gibi müdahale ettiğini ve mucip şartlara göre teşkilâtlandırdığını pek iyi bilmekle beraber bunda kabîlevî bir âmilin rol oynadığını kabul etmek daha doğru olsa gerektir. Çünkü, yukarıda da söylediğimiz gibi, *tîr*'lerin hemen hepsi şahıslara göre adlanmakta ve aralarında otuz dokuz yıl kadar bir fark olan her iki defterde aynı isimlerle zikredilmektedir. Bu sebepten *tîr*'lerin, adını aldığı şahıslar bir devlet memuru veya bir mültezim olmayıp dahilen tayin edilmiş memurlardan başka bir şey değildir. Umumiyetle Türk kabîle teşkilâtında vahidi kıyasî olan boy'un irsî boy beğleri tarafından idare edildiği malûmdur. Bu boy beğleri türlü sebeplerden dolayı ayrı, ayrı mahallerde bulunan boy'un muhtelif kısım ve oymaklarını idâre etmek üzere bu kısım ve oymaklara bazı şahıslar tayin etmektedirler. Osmanlı devrinde *kethuda* veya bunun muhaffef bir şekli ile *kâhya* denilen bu şahısların ancak boy beğleri tarafından tayin edildiklerini *Alâüddeve Beğ kanunnâmesi*'nde zikredilen bir kayıttan anlıyoruz²⁸. Buna nazaran *kethüdalar* boy beğlerinin idarî memurları demek olup, bir boy'un ayrı, ayrı mahallerde bulunan zümrelerini idare etmektedirler. Bu sebeple Menteşe'de bulunan Kayı aşiretinin *tîr*'lere ayrılması ve bunların şahıs adlarını taşımalarının, bu boy teşkilâtından geldiği ve okların adını taşıdıkları şahısların, zamanını tayin edemediğimiz bir devirde, meçhul bir boy beği tarafından tayin edilmiş idarî memurlar yani *kethüdalar* oldukları, yukarıda vermiş olduğumuz iza-

²⁷ Aynı makale, S. 316-317.

²⁸ Ömer Barkan, aynı eser, *Alâüddeve Beğ kanunnâmesi*, S. 119.

hatla, vazih bir şekilde anlaşılmaktadır. Defterlerde şahısların ket-huda olarak zikredilmemesi o devirde yaşamadıklarından ileri gelmiştir. Diğer taraftan bunların alelâde şahıslar olarak zikredilmesi, asıl yani beğ oldukları ihtimalini de ortadan kaldırmıştır. Mentеше Kayılarının eski boy teşkilâtını kısmen olsun muhafaza etmeleri buldukları bölgenin nisbeten kuytu ve sapa bir yer olmasından ileri geldiği çok muhtemeldir.

XVI. asrın ikinci yarısından itibaren Batıda bulunan aşiretler arasında başlayan yerleşme faaliyetlerine Mentеше Kayılarının da dahil olduğu anlaşılmaktadır. Çünkü, müteakip zamanlarda bunlara dair hiçbir vesikaya tesadüf edemedik. Bunların, aynı bölgede bulunan diğer bazı aşiretler gibi, mevcudiyetlerini uzun müddet muhafaza edememeleri içtimâî ve iktisadî âmillerin Kayılar üzerinde çok eskidenberi devam eden tesirlerinin bir neticesidir. Aksi takdirde bunların da diğer aşiretler gibi içtimâî hayatlarını uzun müddet muhafaza etmeleri lâzımdı. Diğer taraftan bu hâdisenin yalnız Mentеше Kayılarına mahsus birşey olmayıp, diğer bölgelerdeki Kayılarda da aynı halin cereyan ettiğini yukarıda söylemiştik. Bu sebeble bütün Anadolu Kayılarının diğer aşiretlere nazaran biraz erkence olan yerleşme faaliyetleri muasır devrin tesadüfî ve mevzîî tesirlerinden değil — ki böyle bir ihtimal bütün Kayılar için de aynı olamaz — pek eskiden beri devam eden içtimâî ve iktisadî âmillerin tabîî bir neticesi olduğu muhakkaktır.

IV.

Evvelâ arzetmiş olduğumuz vesikalar, Kayıların, ilk Osmanlı yurdunu saymazsak, başlıca üç mühim bölgede yaşamakta olduklarını göstermektedir. Kayıların Anadolu'ya yalnız Ertuğrul Gazi ile birlikte gelmemiş oldukları bu suretle kat'i bir şekilde ispat edilmiş olunuyor. Mamafih bu husus evvelce Prof. Fuad Köprülü tarafından Anadoludaki Kayı toponimisine dayanılarak reddedilmişti²⁹. Kayıların Anadolu'nun Orta ve Batı taraflarında bulunan ve beylikler devrinden itibaren Yörük adını taşıyan zümrelerden biri olduğunu görüyoruz. Filhakika Yörükler, Osmanlı devrinde Anadolu Türk aşiretlerine dair yapmış olduğumuz tezde izah ettiğimiz gibi, Selçuklu devletinin inkıraz anlarında faali-

²⁹ *Osmanlıların etnik menşei*, Belleten, 29, S. 250.

yete geçen ve ona halef olmuş olan uç Türkmenlerinin Osmanlı devrindeki yerleşmemiş bakiyeleridir. Fakat bu kelimenin etnik hiç bir mânası olmadığını ve sadece *göçebe* anlamında olarak Orta ve Batı Anadolu'da bulunan aşiretleri ifade ettiğini hemen hatırlatmak isteriz. Diğer taraftan bu kelime Orta ve Batı Anadolu'da bulunan ve bu adla tesmiye olunan aşiretlerin mezkûr bölgelerin en eski göçebelere olduklarını imâ etmesi bakımından da pek mühimdir ³⁰. Fakat Yörük kelimesinin bu manâdaki iması,

³⁰ Anadolu Türk Etnolojisinde pek mühim bir mevkiye sahip olan Yörükler hakkında şimdiye kadar ciddi hiçbir tetkik yapılmamıştır, Yörük'lerin zuhuru ve menşei meseleleri bugüne kadar bir muamma halinde kalmış ve bu sebepten bazı Avrupa'lı müellifler Yörüklerin Anadolu'nun kadim akvamından Trak'ların bir bakiyesi oldukları hakkında gülünç bir iddia bile ortaya atmışlardır (bk. *El. IV, madde Yörük*). Dr. Osman Turan, Aksarâyî'ye yapmış olduğu kıymetli notların birinde (*Müsameret ül-Ahbâr*, nşr. Osman Turan, Ankara 1944, s.171, 172, not 1) Yörük'lerin menşei meselesine temas ederek bu hususta bazı ehemmiyetli neticelere varmıştır. Osman Turan, zikretmiş olduğu bazı tarihî kayıtlar ile, XV. yüzyıldan sonra Anadolu ve Rumeli'nde bulunan Türk aşiretlerinin Yörük umumî adıyla anılmış olduğu neticesini çıkarmış ve bu suretle kelimenin teşekkül tarihini kat'î olarak tesbit etmiştir.

Yörük kelimesinin XIV. yüzyılda da şayi bulunduğu dair bazı tarihî kayıtları Osman Turan haklı olarak ihtiyatla karşılamıştır. Çünkü, XIV. yüzyılda da Anadolu'da bilhassa kelimenin teşekkül sahası olan Batı bölgelerinde içtimâî inkılâp henüz istikrar bulamamıştır. Anadolu'nun diğer taraflarında olduğu gibi, Batı Anadolu'da da eski içtimâî hayatın mâddî ve manevî cephesi gurur ve asabiyetle muhafaza olunmakta idi. Hattâ bu sebebledir ki aynı asrın ortalarına doğru Anadolu'yu dolaşan seyyah İbn Battuta Anadolu'yu bir Türkmen ülkesi olarak tavsif etmiştir (*Seyahatnâme*, Terc. M. Şerif, İst. 1333-1335, I, S. 310, 312). Yine aynı seyyah Manisa civarında rastgeldiği bir kabileyi de Türkmen olarak zikretmiştir (I, S. 338). Halbuki bir yüzyıl sonra Batı ve kısmen Orta Anadolu'da bulunan aşiretler Yörük umumî adını taşımışlardır. Yine aynı notunda Osman Turan bazı tarihî misaller zikrederek Yörük kelimesinin etnik hiçbir mânası olmadığını kaydetmiş ve kelimenin iştikakına da temas ederek bunun yürümek fiilinden gelen isimleşmiş bir sıfat olduğunu işaret etmiştir. Ben de Anadolu Türk aşiretlerine dair olan tezim münasebetiyle daha fazla bir çalışma ve araştırma imkânına mâlik olarak Yörüklerin Selçuklu devrinde Batı sınırlarında bulunan Uç Türkmenleri'nin yerleşmemiş bakiyeleri olduklarını; yani yörük kelimesinin içtimâî bir tahavvül neticesi meydana çıkmış olduğunu ve bu münasebetle kelimenin etnik hiçbir hususiyet arzetmiyerek sadece içtimâî bir manâyı haiz bulunduğunu yukarıda adı geçen basılmamış tezimizde uzun uzadıya izah etmiştik.

Yörük kelimesi ilk zamanlar teşekkül sahasında yani Anadolu'nun Batı

bizi ancak XIV. yüzyılın iptidasına kadar götürebiliyor. Bu sebepten Batı Anadolu'da bulunan aşiretlerin zaman bakımından birbirinden eskiliği ancak tarihi istidlâller ile kabil olmaktadır. İşte biz de bu yoldan yürüyerek Kayı'ların Orta ve Batı Anadolu'daki tarihî hayatlarını tesbite çalışacağız.

Konya'nın Doğu ve Kuzeyindeki geniş yaylada bulunan aşiretlerin umumiyetle *Atçeken* adıyla anıldıklarını yukarıda söylemiştik. Başlıca Eski İl, *Turgud*³¹ ve *Bayburd*³² adları altında üç idarî bölgeye ayrılan bu zümrenin, çok büyük bir kısmı, Karaman oğullarının Kilikya ucundan getirdikleri aşiretlerden ibarettir. Bunu, hemen ekserisinin Karaman oğullarının ümerasından bazılarının adlarını taşımalarından anlıyoruz. Yukarıda zikredilen üç kadılıktan ikisi bile, Karaman oğullarının iki emektar kumandanının yani *Turgud* ve *Bayburd* Beğlerin adlarını taşımak-

bölgelerindeki aşiretler hakkında kullanılırken daha sonraları, bilhassa resmî dilde, Anadolu'da bulunan tek mil göçebelere alem olmuştur.

Bununla beraber kelime, Şarkta bulunan aşiretlerin Türkmen umumî adını taşımalarına mukabil Anadolu'nun Batı taraflarındaki kabilelerin umumî adı olduğu şeklindeki eski anlamını daîma muhafaza etmiştir ki, biz bundan *Yörük* adını taşıyan aşiretlerin Türkmenler'e nazaran ayrı bir coğrafi bölgede bulduklarını ve farklı bir içtimâî hayata malik olduklarını, hattâ Anadolu'ya daha önce gelmiş oldukları neticelerini çıkarıyoruz. Yörük ve Türkmenler arasında etnik bir fark düşünülmediği takdirde bu, ancak *Oğuz* dairesi içinde mevzu bahis olabilir. Yörükler hakkında varmış olduğumuz bu ehemmiyetli neticelerin izahlarını adı geçen eserimizde tafsilâli bir şekilde yapmıştık. Mamafih bu hususta mufassal bir tetkik hazırlamaktayız.

³¹ Osmanlı devrinde merkez sancağa bağlı bir kaza olan *Turgud*, Kuzey ve Doğu taraflarındaki bir kısım araziyi ihtiva etmektedir. *Şikârt*'de, *Turgud* ili, Konya, Ankara arasındaki çölün bir kısmı olarak tarif edilmiştir (bk. ayrı basım, S. 45). Kâtip Çelebi, Konya bölgesinde bulunan diğer göçebe kazaları gibi, bunun'da sadece adını kaydetmekle iktifa etmiştir (bk. *Cihannüma*, S. 615). Bu kaza Karaman oğullarının en namdar ümerasından *Turgud beyin* eski yurdudur ve kendisine I. Mehmed beğ tarafından verilmiştir (bk. *Şikârt*, S. 44). Osmanlılar zamanında bile bu kazada bulunan birçok mezraalar, *Turgud Beğ* ailesinin elinde bulunuyordu. Bütün bu sebeplerle *Turgudili*'nin İçel veya Niğde taraflarında olması lâzım geldiği hakkında eski müelliflerin müphem ve karışık ifadeleri üzerinde durmaya lüzum görmüyoruz. Bugün *Akşehir*'in bir nahiyesi olan *Turgud kasabasının* bizim *Turgud kazası*yle hiçbir alâkası olmadığını; çünkü bu kasabanın XIII. yüzyıl başlarında bir köy olarak mevcut olduğunu, *Osman Turan*'ın neşrettiği *Altun Aba Vakfiyesi*'nden anlıyoruz (bk. *Bulleten*, Sa. 42, S. 277).

³² Bunun hakkında 7 Nr. lı nota bk.

tadır³³. Yahşihanlı, Bahşayışlı, Oğuzhanlı, Gökezi, Taceddinli, Kosunlu ve Hocentli³⁴ gibi, Atçeken'lerin en belli başlı aşiretleri, *Şikâri tarihi*'nde zikredilen Karaman oğulları ümerasından en belli başlılarının adlarını taşımaktadır³⁵. Bunlardan başka, bazıları *Şikâri*'de de geçen Kuşdemirli, Bozdoğanlı, Bozkırlı, Bulgarlı ve Varsak aşiretleriyle bazı Moğol bakiyeleri Atçeken kabâlinin ikinci grubunu teşkil ederler. Bu aşiretlerden büyük bir kısmının siyasî teşekküller olduğu taşınmış oldukları tarihî isimlerden pek güzel anlaşılacaktır. İşte umumî vasıflarını, asıl maksadımız için, hülâsa etmek mecburiyetinde olduğumuz Atçekenler belli başlı bu iki gruptan ibarettir. Bu iki gruptan başka, asıl mevzuumuz olan, Kayı oymağı ile Alayundlu³⁶, Çepni³⁷ ve diğer bazı zümreler Atçekenler arasında üçüncü bir grup teşkil ederler. Yapmış olduğumuz bu basit tasniften de anlaşılacağı gibi Atçekenler, her bakımdan birbirinden ayrı ve farklı bir durum arz etmektedirler. Şimdi Kayıların bu Atçekenler arasındaki mevkiine ve dolayısıyla taksimde yer alan üçüncü grubun diğer iki gruptan ne gibi farklar ile ayrılmış olduğunu tesbite çalışalım. Konya Kayılarının hattâ Çepni ve Alayundlu gibi Oğuz zümrelerinin mensub oldukları boyların adlarını taşımaları, siyasî birlik bakımından, bu zümreleri diğer gruplardan ayıran en belli başlı bir vasıftır. Eğer Kayı ve diğerleri mezkûr grupların siyasî çerçevesine dahil olsalardı mensub oldukları boy'un adını bırakıp yeni adlar almaları lâzım gelecekti. Diğer taraftan asıl Atçeken grupları Karaman oğullarının idaresi altındaki siyasî faaliyetlerinin hemen hitamında yani II. Bayezid devrinde tam bir göçebe halini muhafaza ediyorlar ve vergilerini de bu hayatın icabatından olarak at'la ödüyorlardı. Buna mukabil Kayılar birçok yurdlara malik olduktan başka üstelik bir de *sipahizâdegân* idiler. Bu sebeb-

³³ *Şikâri*, S. 55.

³⁴ Bütün bu Atçeken zümreleri hakkında, *Anadolu Türk Aşiretleri* adlı tezimizde malûmat verilmiştir.

³⁵ *Şikâri*'nin ayrı basımının endeksine bk.

³⁶ *Alayundlu*'lar XVI. yüzyılda Anadolu'nun muhtelif yerlerinde bulunmaktadır. Bunlardan büyük bir zümre Mentêşede; diğer bir Alayuntlu oymağı ise Türkman-ı Haleb'e bağlı İnallu boyuna tabi bir halde yaşamaktadır.

³⁷ Bu muhafazakâr Oğuz boyu hakkında bk. Köprülüzâde Fuad, *Oğuz etnolojisi hakkında notlar*, *Türkiyat mecmuası*, C. I, S. 203-206.

ten Kayı ve emsali gibi aşiretler *at vergisi*'nden muaf tutulmuşlardır. Çünkü, bu vergi ziraat eden ve toprağa malik olan aşiretlerden alınmamakta idi³⁸.

Konya Kayılarına ait defterde, bunların zikredilen yurdlarında Kınık, Gençek ve Aksaklı cemâatları ile birlikte pek eskiden (kadim ül-eyyâmdan) beri *oturu geldikleri* kaydedilmiştir. Bu kayıt, Kayıların mezkûr cemaatlar ile birlikte Konya bölgesinin en eski aşiretlerinden olduklarını işaret etmesi bakımından pek mühimdir. Defterde, asıl Atçeken aşiretleri hakkında böyle bir ifadenin kullanılmamış olduğunu söylersek, bu kayda vermiş olduğumuz ehemmiyet daha iyi anlaşılır. Bu kayıdda bahsedilen cemâatlardan Kınık ve Gençekler'e o devirde tesadüf edilememektedir. Bundan mezkûr cemâatların Kayı ve Aksaklı aşiretleri gibi içtimaf hayatlarını muhafaza edemiyerek yerleşmiş oldukları anlaşılmaktadır. Konya bölgesinde bu Kayı oymağı ile beraber bir çok Kayı adlı yer adlarının bulunması, yazımızın başında da söylediğimiz gibi, bu oymağın, Konya bölgesinde bulunan eski ve büyük bir Kayı grubunun küçük bir bakiyesi olduğuna hiç şüphe bırakmamaktadır. Hattâ bu yer adlarından *Aksaray*'da bulunan ve taşıdığı *Kayıcık viranı* adıyla bir Kayı zümresi tarafından terk olunduğu anlaşılan bir mezraa Atçekenlerden Bozkırlı aşiretinin boy beği *Mustafa Beğ*'in tasarrufuna geçmiştir³⁹. Yine *Aksaray* civarında bulunan diğer Kayı adlı bir mezraa da *Bektaşlı* aşiretinden *Küçük Hacılu* oymağının işgalinde olup, meşhur *Âşık Paşa*'nın *Kırşehirde*'ki zâviyesinin vakıf malikânesinden idi⁴⁰. Bu iki misal, bâzı Kayı zümleri tarafından boşaltılan bu yerlerin yeni aşiretler tarafından işgal edildiğini göstermektedir.

Orta Anadolu'da bulunan Kayı adlı diğer mahallerle zaman ve mekân bakımından sıkı bir rabıtası olan bu yerlerin, Kayılar tarafından terkedilmesi sebebini *Cenuplu Türkmenleri*'nin siyasî muhaceretinden ziyade bundan önce vukubulmuş olan *Moğol* istilâ ve baskısında aramak çok daha doğrudur zannındayız⁴¹.

³⁸ *Kanunnâme-i al Osman*, nşr. Ârif, S. 62.

³⁹ bk. Başbak. Arş. *Atçeken defteri*, No. 1040, var. 72.

⁴⁰ Aynı defter, var. 86.

⁴¹ Moğolların XIII. yüzyılın ikinci yarısında Selçuklu ülkesini fiilen işgal etmeleri üzerine Orta Anadolu'da ve Suriye uçlarında bulunan Türk aşiretleri-

Bu bahse son verirken Atçekenler arasında yalnız Kayı ve Alayundlu gibi, Oğuz zümrelerinin değil daha bir çok aşiretlerin de pek eskidenberi *Konya* bölgesinde bulunmuş olacaklarını ilâve edelim. Meselâ, yine Atçekenler arasında bulunan ve gerek nüfus ve gerek mâlik oldukları yurdları bakımından mühim bir mevkii olan Kureyş aşireti, hiç şüphesiz *İbn Bibi*'de, IV. Rükneddin Kılıç Arslan'ın, kardeşi Selçuklu sultanı II. İzzeddin Keykâvus'a karşı yapmış olduğu ikinci isyanda, zikredilen Kureyş oğlu (Püser-i Kureyş)⁴² ile alâkadardır.

V.

Osmanlı devrinde Ankara Yörükleri arasında ufak bir Kayı oynağının bulunması, bu bölgedeki Kayı mevcudiyetinin yeni ve kuvvetli bir delilini teşkil etmektedir. Bununla beraber *Ankara* ve civar bölgelerde Kayılara dair kuvvetli bir toponiminin mevcud olması, diğer taraftan Osmanlı an'aneleriyle de eski ve mühim bir Kayı yurdu olarak tanıdığımız bu bölgede, içtimâî hayatını boy adı altında muhafaza eden kuvvetli bir Kayı zümresine tesadüf edemememiz⁴³, bu mıntıkadaki Kayı faaliyetinin pek eskiden beri uğramış olduğu tahavvüller ile izah olunabilir. Anadoluda Kayılara dair yer adlarının bugün en fazla Ankara bölgesinde bulunduğu malûmdur⁴⁴. Diğer taraftan XVI. asra ait tahrir defterlerinde bu bilinenlerden başka daha bir çok Kayı adlı yer adları bulduk. Bu sebeble Ankara bölgesinde bugün bilinenlerden çok fazla tarihî bir toponiminin bulunması, bu bölgedeki Kayı zümresinin yerleşme faaliyetlerinin pek eski olduğunu ve bu faaliyetin

nin büyük gruplar halinde Batı uçlarına muhaceret ettikleri malûmdur. Orta ve kısmen Doğu Anadolu'daki Türk aşiretlerini dağlık uç bölgelerine süren Moğollar, geniş sitede muhtelif tümenler halinde yerleşmişlerdir (bk. Z. Velidi Togan, *Umumî Türk Tarihine Giriş*, İst. 1946, S. 222-229). Bu bölgeler yeni Türkmen zümreleri tarafından ancak Moğol hâkimiyetinin inkirazından sonra işgal edilmiştir.

⁴² *İbn Bibi*, nşr. Houstma, S. 282.

⁴³ Mamafih Ankara sancağına ait II. Bayezid ve I. Selim devirlerine ait defterleri, elimizde olmayan sebeplerden dolayı tetkik edemedik. Bu defterlerin tetkiki neticesinde Ankara bölgesinde daha büyük bir Kayı oynağına meydana çıkacağını kuvvetle tahmin ediyoruz.

⁴⁴ Bu hususta Fuad Köprülü'nün *Osmanlıların etnik menşei* adlı tetkikine ilâve edilen Kayı toponimisi haritasına bk.

XVI. asırda sona ermiş olduğunu göstermektedir. Sanıyen XVI. asrın ortalarına doğru bu bölgedeki Kayı mevcudiyetinin hemen hemen ortadan kalkmış bir halde bulunması, tarihî bir muhaceret hareketiyle de alâkadardır. Filhakika Ankara bölgesinin, Osmanlı Kayıların ilk yurdları olduğunu ve *Söğüt* mıntıkasına buradan gelmiş olduklarını ekser Osmanlı müverrihlerinin zikrettiklerini biliyoruz⁴⁵. Bu sebeble vukuundan şüphe etmemize hiç bir sebep olmayan bu muhaceret hareketi Ankara bölgesindeki Kayı mevcudiyetinin zayıflama ve bilâhara ortadan kalkmasında âmil olan tarihî bir hâdisedir. Mamafih, bütün bunlara rağmen, bugün Kayı boyuna mensub olduğu umumiyetle kabul edilen Karakeçili aşiretinden bir çok oymakların Ankara bölgesinde bulunması, Kayıların bu bölgedeki etnik mevcudiyetlerinin henüz kaybolmadığını göstermektedir. Fakat bu aşiretin, Ankara Kayıların kabilevi tahavvülünün bir mahsulü olmadığını, çünkü bunların yalnız Ankara bölgesinde değil *Teke*, *Menteşe* ve *Söğüt* mıntakalarında da mevcut olduklarını hemen işaret edelim. Bu sebeble Karakeçili aşireti, Kayıların daha *Türkistan*'da iken malik oldukları eski ve büyük oymaklarından birisi olmalıdır⁴⁶. Şimdiye kadar Karakeçili'lerin Kayıların bir oymağı olarak kabul edilmesi *Söğüt* bölgesindeki Karakeçili oymaklarının her yıl *Söğüt* kasabasında bulunan Ertuğrul Gâzi türbesini ziyaret etmelerinden ve kendilerini Osmanlı âilesiyle akraba adetmelerinden ileri gelmiştir⁴⁷. Bu sebeble Karakeçili aşiretinin şanlı maziye canlı ve samimî bir şekilde ifade eden bu hareketleri Abdülhamid devrinin buhranlı

⁴⁵ II. Bayezid devri tarihçilerinden Sarıca Kemal, Osmanlı Kayıların Ankara Karacadağından değil, Konya Karacadağından geldikleri hakkında bir rivayet nakletmektedir (bk. Mükrimin Halil Yinanç, *İslam Ansiklopedisi*, Cüz 33, Ertuğrul Gâzi maddesi, S. 91). Sarıca Kemal'in nakletmiş olduğu bu rivayet dikkate değer olmakla beraber ekser müverrihlerin Ankara rivayetini zikretmeleri ve bunun etnik ve coğrafi şartlar ile mutabakatı sebebiyle ilk Osmanlı Kayıların Ankara Karacadağından gelmiş olmaları çok daha kabüle şayan bir keyfiyettir.

⁴⁶ Kâşgarlı Mahmud, Oğuz boylarından bahsederken bunların bir çok oymaklara malik olduklarını işaret etmiştir (bk. *Divanu Lügat-it-Türk*, nşr. Kilişli Rifat, İst. 1333, C. I, S. 57).

⁴⁷ bk. *Malûmat*, sene 1311, Nr. 4, 12, 14; M. Ziya, *Bursadan Konyaya seyahat*, İst. S. 173—180; Hammer, *Devlet-i Osmaniye Tarihi*, trc. Ata C. I, S. 364.

yıllarında başta pâdişah olmak üzere umumî bir memnuniyeti mucib olmuş ve aşiret beğlerine rütbe ve ihsanlar dağıtıldıktan başka bu an'anevî ziyarete de resmi bir mahiyet verilmiştir⁴⁸.

Vakıa Karakeçili'lerin bu iddia ve hareketleri kendilerinin etnik bakımından Kayılara mensub olduklarını gösterecek mahiyette değildir. Zira Anadolu ve hattâ Hazar ötesindeki bazı Türk aşiretlerinin de Osmanlılar ile akraba olduklarını iddia ettiklerini biliyoruz⁴⁹. Fakat bu aşirete, yukarıda söylediğimiz gibi, Ankara bölgesinden başka Söğüt'den ta Edremit mıntukasına kadar olan sahada ve bir de Mentеше bölgesinde tesadüf edilmesi, bunların Kayılara mensub bir aşiret olduklarına hiç şüphe bırakmamaktadır. Çünkü bu keyfiyet, Anadolu'daki Kayı dağılışına uygun düştükten başka, Osmanlı Kayılarının Ankaradan Söğüt'e olan göçlerini ve buradan bütün Marmara bölgesine yayılan siyasi faaliyetlerinin canlı bir hatırasını da taşımaktadır.

İşte, yukarıdan beri yapmış olduğumuz bu izahatla Osmanlı Kayılarının Ankara bölgesinde bulunan büyük bir Kayı zümresine mensub olduklarını ve bu Kayı zümresinin de Selçuklu devrinde *Ankara, Kastamonu* arasında bulunan otuz bin çadırılık Türk men grubuna⁵⁰ dahil olduklarını kat'iyetle söyleyebiliriz. Diğer taraftan Ankara ve Kastamonu bölgesinin, Kayılardan olduğu umumiyetle kabul edilen Hüsameddin Çoban'ın⁵¹ malikânesi olması ve buralarda oğullarının bir emâret tesis etmeleri⁵², bu keyfiyet ile tam bir mutabakat arz etmektedir. Buna nazaran Kayı toponimisinin Ankaradan Kuzeye doğru dağınık bir halde bulunmasını, Çoban âilesinin yapmış oldukları siyasi faaliyetlerin, bir neticesi olarak kabul etmek icab etmektedir.

VI.

Osmanlı devrinde *Mentеше* bölgesinde mühim bir Kayı zümresinin mevcudiyeti, Anadolu'da bulunan yeni ve ehemmiyetli bir

⁴⁸ *Karakeçili Aşireti*, İst. 1321, S. 5; M. Ziya, aynı eser, S. 183.

⁴⁹ *Osmanlıların etnik menşei*, S. 282; bugün Bozkır ve Akseki civarındaki Yörükler arasında bulunan Hacı İsalu aşireti de Osmanlılarla akraba olduğunu iddia etmektedir.

⁵⁰ Ebü'l-Fedâ, *Takvîm-al-buldân*, nşr. Ch. Schier, Dresden 1846, S. 210.

⁵¹ A. Tevhid *Tarih-i Osmanî Encümeni Mecmuası*, Sene 1326, cüz 5.

⁵² Aynı makale.

Kayı sahasını göstermesi bakımından pek mühimdir. Vakıa bu bölgede Kayı adını taşıyan bazı yer adları bilinmekle beraber bunlar Menteşe havalisinin mühim bir Kayı yurdu olduğunu gösterecek bir miktarda değillerdi. Fakat bu Menteşe bölgesinde bulunan Kayıların pek azının yerleşik bir hayata geçtikleri veya bu yer adlarının görmüş olduğumuz oymaklar tarafından vücuda getirildiği anlaşılmalıdır. Çünkü, Menteşe bölgesinde bu oymaklarla beraber Kayı adını taşıyan sekiz kadar yer adı tespit ettik. Bu yerlerin hepsinin de köy vasfına haiz olmaları göz önüne alınırsa yerleşmiş olan Kayıların mühim bir yekûna balığ olduğu ve bu oymakların evvelce Menteşe bölgesinde bulunan büyük bir Kayı grubunun bakiyesi oldukları anlaşılır.

Menteşe Kayılarının Batı Anadolu'nun fethinden önce *Isparta* ve *Denizli* bölgesinde bulunan ve miktarları, İbn-i Saîd'e atfen, Ebu'l-feda tarafından iki yüz bin çadır kaydedilen⁵³ eski Uç Türkmeni grubuna dahil oldukları hakkında fazla tafsilata lüzum görmüyoruz. Çünkü, *Isparta* bölgesine ait görmüş olduğumuz defterlerde Kayı adlı bir çok yer adlarına tesadüf etmemiz, bu hususta uzun mütalâalara ihtiyac göstermeyen kuvvetli bir delildir. Diğer taraftan yukarıda bir Kayı oymağı olarak gördüğümüz Karakeçili aşiretinin bazı kuvvetli zümrelerine bu bölgede de tesadüf edildiğini yukarıda söylemiştik⁵⁴.

Menteşe bölgesinde bulunan mühim bir göçebe zümresi de Horzum aşiretidir⁵⁵. Filhakika bu aşiret, bugün ilim âleminde, Celâleddin Hârezmşah'ın vefatından sonra Selçuklu devletine iltica eden ve Garb uçlarına yerleştirilen Hârezmliler'in bir baki-

⁵³ *Ebu'l-Fedâ*, aynı eser, S. 11.

⁵⁴ Ahmet Refik, *Anadoluda Türk aşiretleri*, S. 11.

⁵⁵ Defterlerde bazan *Yörük-i Horzum* adıyla zikredilen bu aşiret, mevcudiyetini son zamanlara kadar muhafaza etmiştir. XVI. asırda bir kısmı yerleşik hayata geçmekle beraber büyük bir kısmı göçebe hayatını muhafaza etmiş ve müteakip asırlarda şimale doğru muhaceret etmiştir. XIX. asırda Aydın ve Bursa taraflarında bulunuyorlardı (Hasluck, *Christianity and Islam under the Sultans*, Oxford, 1929, C. II, S. 475). Horzumlar bugün Orta-Toroslarda bulunmaktadır (R. Yalçın *Cenupta Türkmen Oymakları*, Ankara 1939, kısım 3, S. 29—30). R. Yalçın, bunların Aydından geldikleri rivayetini kabul etmiyor. Fakat bu rivayetin doğruluğu pek âla mümkündür. Çünkü XIX. asrın sonlarına doğru Batı Anadolu'da bulunan aşiretler bir takım sebebler yüzünden Güney Anadolu'ya hicret etmişlerdir.

yesi olarak kabul edilmektedir⁵⁶. Bu sebeble bu keyfiyet Kayıların Sultan Celâleddin Hârezmşah'ın maiyetinden oldukları ve ölümünden sonra Anadolu'ya geldikleri hakkında, eski müelliflerin ifadelerine bağlı kalanlar için bulunmaz bir iddia vesilesidir. Fakat bu keyfiyetin kendileri tarafından şiddetle tahdit edilen bir sahada olmayıp ta, tahmin bile etmedikleri başka bir bölgede bulunması, bu muhafazakâr nazariyenin çürüklüğünü gösteren yeni bir delildir. Saniyen bu Horzum aşiretini eski Hârezmli bakiyesi kabul etsek bile, bunların Menteşe kayıları ile aynı bölgede bulunmalarından müşterek bir tarih mukadderatına dahil oldukları kolay kolay iddia edilemez. Çünkü, Cenupta Denizli bölgesinden başlayıp, kuzeyde Sakarya boylarına kadar uzanan büyük garb ucuna ayrı, ayrı sevk edilen Hârezmliler, eğer Kayılar ile aynı tarihî mukadderata tabi olsalardı, onların mevcut buldukları diğer sahalarda da birlikte bulunmaları lâzım gelecekti. Yukarıda Kayılara mensub olduğunu gördüğümüz Karakeçililerin, Kayılarla daima aynı sahalarda buldukları unutulmamalıdır. Diğer taraftan bu Menteşe Kayılarının Hârezmliler ile hayat-ı tarihiyelerinin birliğini kabul ettiğimizi farzetsek bile, bunların büyük siyasî hâdiseler geçiren sergüzeşçi bir câma içinde boy adı altındaki kablevî hayatlarını uzun müddet muhafaza etmeleri cidden hayret edilecek bir mes'eledir. Bütün bunlardan ayrı olarak bir de Menteşe bölgesinde yalnız bu iki aşiretin değil, Kızılkeçili⁵⁷, Alayundlu⁵⁸, Emirhanlı ve Karacakoyunlu zümrelerinin de bulduklarını ve binaenaleyh bu Kayı-Horzum komşuluğunun bir hususiyet teşkil etmediğini ilâve edelim. Bu sebeple Menteşe bölgesinde ki bütün aşiretler, uçlarda başlıyan Türkmen istilâsiyle beraber kısa bir tarihî mukadderata tâbi olmuşlardır.

VII.

İşte bu suretle, Anadolu'nun muhtelif yerlerinde kuvvetli mevcudiyetler halinde gördüğümüz Kayıları, buldukları bölgelerde

⁵⁶ M ü k r i m i n H a l i l Y i n a n ç, *İslam Ansiklopedisi*, cüz 21, Celâleddin Hârezmşah maddesi; F u a d K ö p r ü l ü, *Osmanlıların etnik menşei*, Belleten, Sa. 29, S. 282, not 1.

⁵⁷ Bu aşiret hakkında 70 No. lu nota bk.

⁵⁸ A l a y u n d l u l a r hakkında evvelce malûmat vermiştik.

ayrı, ayrı inceledikten sonra bunların Yörük'ler ve umum Anadolu Türk aşiretleri arasındaki mevkilerinin izahına geçelim.

Osmanlı devrinde Batı ve kısmen Orta Anadoludaki aşiretlere umumiyetle Yörük tesmiye edildiğini yukarıda söylemiştik. Buna mukabil aynı devirde Doğu ve Cenubî Anadoluda bulunan aşiretler Türkmen umumî adıyla anılmaktadırlar. Yörük ve Türkmen adları Osmanlı devrinde Anadoluda bulunan Türk aşiretlerinin içtimaî ve coğrafi fark ve ayrılıklarını umumî olarak ifade eden kelimelerdir. Diğer taraftan bu fark ve ayrılığın tesbitiyle Yörük ve Türkmenler arasında diğer bir fark hasıl oluyor ki, o da onların Anadoluya farklı zamanlarda gelmiş olmalarıdır. Yukarıda Kayıların Yörük grubuna dahil olduklarını söylemiştik. Buna mukabil Oğuz boylarının adlarını taşıyan aşiretler, bir kaç müstesna hep Türkmen grubunda bulunmaktadır.⁵⁹ İşte bu Türkmen zümrelerinin Anadolunun Doğu ve Güney bölgelerinde bulunmaları, diğer taraftan kabilevî teşkilâtlarını kuvvetle muhafaza etmeleri, Anadoluya Yörüklerden çok sonra yani Moğol istilâsı neticesinde gelmiş olduklarını gösteren ve başka vesikalara hacet bırakmayan en kuvvetli delillerdir. Zaten bunların Türkmen adını taşımaları, bu iki sebepten yani Anadoluyu sonradan gelmeleriyle kabilevî hayatlarını kuvvetle muhafaza etmelerinden ileri gelmiştir.⁶⁰

Prof. Fuad Köprülü, XI-XIX. asırlar zarfında Kınık adına İrandaki Türk aşiretlerinde ve yer adlarında tesadüf edilmemesini, buna mukabil Anadoluda bulunan aşiretler ve yer adlarında bu adın mevcut bulunmasını, Kınıklar ile Kayılar arasında bir mukadderat benzerliğine yani Kınıkların da Kayılar gibi toplu gruplar halinde ilk fatihler arasında gelmiş olmalarına atfetmektedir.⁶¹ Prof. Fuad Köprülü, her zamanki derin görüş ve sezişiyle mühim bir mes'eleye temas etmiş bulunuyor. Biz bu hususta tamamen üstadın fikrine iştirak ederek bu mühim mes'eleyi zikrederceğimiz bâzı deliller ile takviyeye çalışacağız.

⁵⁹ Yapmış olduğumuz tezde bu hususta mufassal malûmat verilmiştir.

⁶⁰ Nitekim bu keyfiyetin Anadolu Türk filolojisinde de mühim bir rolü olmuştur. Başlıca yayılış sahası Şarkî ve Cenubî Anadolu ile Azerbaycan bölgeleri olan Azerî lehçesi, bu bölgelere Moğol istilâsı neticesinde gelen kesif Türkmen zümrelerinin konuşmuş oldukları Türkçenin adı olmuştur.

⁶¹ *Osmanlıların etnik menşei*, Belleten, Sa. 28, S. 277—278.

Gerçi, yukarıda umumî hüviyetini kısaca tavsif ettiğimiz Türkmen grubunda kuvvetli bir Kınık zümresi bulunmakla beraber⁶², asıl mühim Kınık teşekküllerine Batı Anadolu'da tesadüf etmekteyiz. Bunların bir kısmı yerleşik hayata yeni geçmiş, bir kısmı da henüz göçebe bir halde bulunmaktadır⁶³. Miktarları Güneyde, Türkman-ı Halep⁶⁴ arasında bulunan

⁶² Halep Türkmenleri arasında bulunan bu Kınık zümresi, Kalkaşendî tarafından bir *taife* olarak zikredilmiştir. (*Subh al-A'sa*, Kahire 1915, C. VII., S. 282). Bunlar Anadolu'daki Moğol faaliyetinin hitamından sonra, diğer boy ve uluslar gibi, harekete geçerek Halep ile Maraş arasındaki sahaya yayılmıştır. XIV. yüzyılın sonlarında yaylağa çıktıkları Sivas bölgesinde, köy ve kasabalara taarruz ederek bir çok kargaşalıklar çıkarmışlar ve bu yüzden Kadı Burhaneddin tarafından müteaddid defalar tedib edilmişlerdir (Aziz b. Erdeşîr Esterâbâdî, *Bezm-ü Rezm*, nşr. Kilisli Rifat, İst. 1928, S. 495, 497). XVI. yüzyılda yine Türkman-ı Halep arasında üç küçük zümre halinde mevcudiyetlerini muhafaza etmişlerdir. Bugün Adıyaman ve Arapkir'e bağlı olan Kınık köyleri (bk. *Köyle-rimiz*, S. 461), *Türkman-ı Halep* arasında bulunan bu Kınık zümresi tarafından teşkil edilmiştir Selânikî Mustafa Efendi, XVI. yüzyılın sonlarında vukubulmuş olan İran harplerinden bahsederken Azerbaycan'daki Kür nehrinin Kınık suyu adıyla da büyük bir şöhreti olduğunu kaydetmektedir. (Bak. Selânikî, *Tarih*, İst. 1281, S. 143). Selânikî'nin bu kaydından Kınıkların Azerbaycan'da da mühim bir rol oynadıkları kolayca istidlal edilebilir.

⁶³ XVI. yüzyıl ortalarında başlıca Aydın bölgesinde sâkin olan Kınıklar, bu bölgenin muhtelif yerlerinde bulunmaktadırlar. Bunlardan elli altı ve on bir hânedan ibaret olan iki Kınık zümresi, *Tire*; on altı hânelik diğer bir oymak *Ayasuluğ*'da yaşamaktadır. Otuz yedi hânelik bir Kınık aşireti ve bunun *Alalar* adlı on bir hânelik oymağı ile on dört hânelik diğer bir Kınık zümresi yine aynı bölgenin muhtelif yerlerinde bulunmaktadırlar. Bu göçebe Kınık zümrelerinden başka yirmi iki hânelik bir Kınık zümresi *Tire*'nin *Boz alan* köyünde otuz dört hânelik ufak bir Kınık şubesi *Tire* yakınlarında; on üç, on bir ve altı hanelik ufak Kınık zümreleri de *Ayasuluğ* köylerinde yerleşmişlerdir (bk. Başbak. Arş. *Aydın livâsı defteri*, No. 214).

⁶⁴ Memlûklar devrinden itibaren Şimalî Suriye'de bulunan (bk. Halil Zahîrî, *Zubdatu Keşf il-Memâlik*, nşr. P. Ravaisse, Paris 1897, S. 105; Kalkaşendî, *Subhal-A'sa*, Kahire 1915, C. VII., S. 280-282), çok mühim bir Türkmen zümresidir. Türkman-ı Halep, Moğol fırtınasının önünden kaçan büyük Türkmen şubelerinden teşekkül etmiştir (bk. *Baypars tarihi*, trc. Şerefeddin Yaltkaya, Ankara 1943, S. 155, 184). Moğol hakimiyetinin zevalinden sonra Doğu ve Kuzey Anadolu'da teşekkül eden muhtelif Türkmen beylikleri, Türkman-ı Halep'e mensub olan aşiretler tarafından tesis edilmiştir. Halep Türkmenleri, XV. yüzyılın ortalarına doğru o kadar kesif bir halde bulunuyorlardı ki meşhur seyyah Bertrandon de La Broquière, Halep ve civarını bir Türkmen ülkesi olarak tavsif etmiştir. (*Le Voyage d'outremere...*, nşr. Schefer, S. 83).

diğer Kınık zümresinden daha çok fazla olan Batı Anadolu Kınıklarının, bu bölgenin muhtelif yerlerinde dağınık bir halde bulunan Akkoynlu adlı mühim bir oymakları vardır. Diğer taraftan bu Akkoynlu aşiretiyle daima bir arada bulunan Selçuklu (سلجوقلو) adlı mühim bir aşirete rastgeliyoruz⁶⁵. Bu aşiretin, defterlerde böyle bir kayıt olmamakla beraber, Kınıklara mensub bir teşekkül olduğunu çok muhtemel buluyoruz. Bunlardan başka, evvelce Konya bölgesinde bulunan bir Kınık zümresinin Kayılarla beraber aynı yurdlarda oturmuş olduklarını yukarıda söylemiştik. Mamafih bütün bunlarla beraber, Kınıkların Anadolunun fethinden itibaren oynamış oldukları mühim rolleri kat'i bir şekilde gösteren en kuvvetli delil, hiç şüphesiz, bunların Orta ve Batı Anadolu'da bırakmış oldukları zengin toponimi hâtıralarıdır. Bu bölgelere aid tetkik etmiş olduğumuz bir kısım tahrir defterlerinde Kınık adını taşıyan bir çok yer adları bulduk ki, bunlar bugün bilinen Kınık toponimisinden bir kaç misli fazladır. Bugün Balıkesir vilâyetinde iki Kınık adlı köy bulunmasına mukabil⁶⁶, bu vilâyetin XVI. asra ait tahrir defterlerinde yedi⁶⁷, Konyada bulunan bir köye mukabil⁶⁸ beş Kınık köyü bulduğumuzu söylersek⁶⁹ bu hususta tam bir fikir vermiş oluruz.

Umumiyetle Batı Anadolu Yörüklerinin esas bünyesini Karakeçili, Kızılkeçili, Akkeçili, Akkoynlu ve Karacakoyunlu gibi, hepsi de totemik adlar taşıyan aşiretler teşkil etmektedirler. Bunlardan Karakeçililerin Kayı ve Akkoynluların Kınık boyuna mensub olduklarını yukarıda söylemiştik. Diğer geriye kalan aşiretlerden Akkeçililer, Kütahya ve Afyon bölgesinde⁷⁰, Kızılkeçililer, Menteşede, Kayılarla komşu bir

Türkman-ı Haleb, Osmanlı devrinde Haleb eyâletine tabi, saliyâne ile idare olunan bir sancağın adı olmuştur.

⁶⁵ Bunların 96 hânelik bir teşekkülü Afyonun İshaklı kasabasında bulunmaktadır (bk. Baş. Arş., *Atçekenler defteri*, No. 1040). Defterde, *Yörükân-ı Selçüklü* adıyla zikredilen diğer bir oymak ise 28 hâne olarak Bolvadin civarında yaşamaktadır (Baş. Arş., *Karahisar-ı Sahip defteri*, No. 147).

⁶⁶ bk. köylerimiz, S. 461.

⁶⁷ bk. Baş. Arş., *Karesi livası defteri*, No. 100.

⁶⁸ bk. *Köylerimiz*, S. 461.

⁶⁹ bk. Baş. Arş., *Konya livası defteri*, No. 63.

⁷⁰ Ahmed Refik, *Anadolu Türk aşiretleri*, S. 15.

halde, bulunmaktadır⁷¹. Karacakoyunlu'lar ise Aydın bölgesinde bulunan ve müteaddid oymaklara malik olan bir teşekküldür⁷². Bunlardan başka yine Batı Anadolu Yörüklerine dahil olan daha bir kaç büyük aşiret olmakla beraber, bunlar Anadolu'da teşekkül etmiş zümrelerdir. Meselâ, asıl yurdları olan eski *Germiyân* bölgesinden başka, Batı Anadolu'nun muhtelif yerlerinde dağınık bir halde bulunan büyük *Bozguş tâifesi*⁷³, hiç şüphesiz Germiyan devleti ümerasından *Bozguş Bahadır*'ın aşiretidir. Keza bâzı teşekküllerine aynı yerlerde rastgeldiğimiz *Germiyânlı* aşireti de aynı beyliğe mensub bir zümredir⁷⁴. Bu iki siyasi zümreden başka eski Saruhan bölgesinde bulunan ve kendilerinden şahıs başına elli akçe alındığı için, *Ellici* adıyla anılan büyük aşiret ile⁷⁵ yine devlete darı ve yün verdiklerinden dolayı, *Darıcı*⁷⁶ ve *Yüncü*⁷⁷ adını alan aşiretler, garbî Anadolu Yörük grubuna dahil olan ehemmiyetli zümrelerdir. İşte bunlar gibi, siyasi ve iktisadî faaliyetlerine göre isimler taşıyan aşiretlerin de bulunduğu Yörük câmiasında, yukarıda zikredilen *Akkeçili*, *Kızılkeçili* ve *Karacakoyunlu* aşiretlerinin tabii bir birliği ifade eden adlar taşımaları, bunların bu bölgede mevcudiyeti kuvvetli olan boylara mensup olduklarını ve bunlar gibi kabilevi isim ve teşkilâtlarını, kısmen olsun muhaza ettiklerini göstermektedir. İşte bu ve bir de aynı tabii adlar taşıyan *Karakeçili* ve *Akkoyunlu* aşiretlerinin *Kayı* ve *Kınıklar*'a mensup birer zümre olduklarını düşünerek, bu zikredilen *Kızılkeçili*, *Akkeçili* ve *Karacakoyunlu*'ların da *Kayı* ve *Kınıklar*'a mensup aşiretler olduklarını pek muhtemel buluyoruz. Rengin, Türk kabile teşkilâtında, aynı adlar taşıyan aşiretlerin ayrı, ayrı etnik zümreler olduk-

⁷¹ Bu büyük aşiretin bâzı küçük teşekküllerine aynı devirde Saruhan bölgesinde de tesadüf edilmektedir (*İbrahim Gökçen, Saruhanda Yörük ve Türkmenler*, İst. 1946, S. 41). XIX. yüzyılda büyük bir kısım Kula'da bulunuyorlardı (*Vambéry, Das Turkenvolk*, S. 608). Bugün Uludağ çevresinde yaşamaktadırlar. (R. Yalçın, *Anadoluda türk damgaları*, Bursa 1944, S. 44).

⁷² bk. Baş. Arş., Karacakoyunlu defteri, No. 272.

⁷³ *İbrahim Gökçen, Saruhanda Yörük ve Türkmenler*, S. 17, 18, 21, 23; *Kâmil Su, Balıkesir civarında Yörük ve Türkmenler*, İst. 1938, S. 5. 27.

⁷⁴ bk. Baş. Arş., *Manisa tapu defteri*, No. 165.

⁷⁵ *İbrahim Gökçen*, aynı eser, S. 62, vesika 44.

⁷⁶ bk. Baş. Arş., *Karacakoyunlu defteri*, No. 272.

⁷⁷ bk. aynı defter.

larını veya farklı teşekküllere mensup bulduklarını gösterdiğine dair bir çok misâllere malik bulunuyoruz. Yukarıda, Karakeçililerin Kayılara, Akkoyunlu aşiretinin de Kınıklara mensup olduklarını görmüştük. Bundan başka Doğuda aynı ad da birer devlet kuran Akkoyunlu oymağının, Bayındır boyu'na ⁷⁸, Karakoyunlu oymağının, Baharlı ⁷⁹ aşiretine mensup bulduklarını; keza Karaevli (Karabölük) ve Alkaevli (Alkabölük) gibi, Oğuz boylarının da tamamen birbirinden ayrı, müstakil teşekküller olduklarını biliyoruz⁸⁰. Bu sebeple yukarıda Kayı ve Kınıklara mensup olduklarını çok kuvvetli bir ihtimal dahilinde gördüğümüzü söylediğimiz bu aşiretlerden, Akkeçililer'in, Kınıklara; Karacakoyunlu'ların, Kayılara mensup olduklarını söyleyebiliriz. Kızılkencililer, her ne kadar Menteşede Kayılarla bir arada bulunuyorlarsa da, bugün dahi Karakeçililere daima rakip bir aşiret olmalarından ⁸¹ ve onlar gibi Osmanlılarla bir akrabalık iddia etmelerinden dolayı, biz bunların Kınıklara mensup bir zümre olacaklarına daha fazla bir ihtimal veriyoruz.

İ L Â V E

Yukardaki tetkikimizin yazılmasından bir müddet sonra, Ankara Tapu ve Kadastro Umum Müdürlüğü Arşivi'

⁷⁸ Bk. Mükrimin Halil Yinanç, *İslâm Ansiklopedisi*, cüz 4, *Akkoyunlu* maddesi.

⁷⁹ Umumiyetle eski tarihlerde (meselâ: Münecci başı, *Sahaif-ül-Ahbar*, C. III., S. 149), Karakoyunluların boyları olarak zikredilen Baharlı aşiretine Osmanlı devrinde Anadolu'da bulunan aşiretler arasında tesadüf edilememektedir. Buna mukabil, Türkman-ı Haleb arasında Bahadurlu adlı kuvvetli bir aşiret bulunmaktadır. Aynı zamanda Karakoyunlu adlı bir de aşiret yine bu ulus arasında yaşamaktadır. Bu sebeple Bahadurlu kelimesinin tarihlerde sehven Baharlı şeklinde yazılmış olduğunu ve binaenaleyh Karakoyunluların Türkman-ı Haleb arasında kuvvetli bir hakiyesine tesadüf ettiğimiz, Bahadurlu aşiretine mensub olduklarını kuvvetle tahmin ediyoruz. Bununla beraber bu Bahadurlu aşiretinin hangi Oğuz boyuna mensub olduğu hakkında şimdilik hiç bir malûmatımız yoktur. Yalnız Sultan Cihanşah'ın müverrih Şükrullah'a, babası Kara Yusuf'un kırk beşinci göbekte Deniz Alp'a eriştiğini söylemesi (bk. Atsız, *Dokuz Boy Türkler*, . . . , İst. 1939, S. 27), bu aşiretin, Kınık boyunu saymazsak, Yıva, Bükdüz ve İğdir boylarından birisine mensub olacağını göstermektedir.

⁸⁰ Kâşgarî, *Divanu Lügat it-Türk*, C. I., S. 56.

⁸¹ bk. R. Yalğın, *Bursada Türk Damgaları*, S. 44, not 1.

nde mevzuumuza dair yapmış olduğumuz araştırmalar neticesinde, evvelce tahmin ettiğimiz gibi, Kayılar hakkında yeni ve mütemim malûmatı havi vesikalar bulduk. Yukarda, varmış olduğumuz ehemmiyetli neticeleri kuvvetle takviye edecek ve tamamlayacak olan bu vesikaları ayrı, ayrı incelemeye çalışacağız.

A.

Menteşe Yörükleri'ne dair 991 (1585) tarihini taşıyan bir defterde, Mentese Kayıları hakkında üçüncü bir liste mevcuttur. Yukarda, Mentese Kayıları bahsinde, izah etmiş olduğumuz ikinci listedeki tîr'lerden *Balı Veled-i İbrahim* ve *Karagöz tîr'*leri hariç, diğerleri bu listede de bulunmaktadır⁸². Bu iki tîr'in bu yeni defterde zikredilmemesi, herhalde, onların tamamen yerleşik hayata geçmelerinden ileri gelmiştir.

Tetkik ettiğimiz bu yeni defterden, Mentese Kayılarının eski yaşayışlarını, bir müddet daha devam ettirerek, mevcudiyetlerini XVI. asrın sonlarına kadar muhafaza etmiş olduklarını öğretiyoruz.

B.

Konya Kayıları ile ilgili olan bu küçük kayıt, Konya'nın doğusundaki Sahara kazasına tâbi *Gebeciler* köyüne, Kayı cemaatından *Gebeciler*'in yerleşmiş olduklarından bahsetmektedir⁸³.

Bu *Gebeciler* köyü, yukarda, Konya Kayıları'na dair III. vesikada zikredilmiştir. Yalnız bu vesikanın câlibi dikkat tarafı, köye yerleşen Kayı zümresinin *Gebeciler* adını taşıması ve bunu yerleştiği yere vermiş olmasıdır⁸⁴.

C.

978 (1570) tarihli *Kütahya Livâsı defteri*'nden büyük ve müstakil bir Kayı zümresinin, o zaman sancağın bir kazası olan, *Lâzikiye* yani *Denizli* bölgesinde yaşamakta olduklarını anlıyoruz⁸⁵ *Denizli*, *Alaşehir* ve *Uşak* arasındaki sahada bulunan

⁸² Bk. *Tapu ve Kadastro U. M. A., Defter-i livâ-ı Mentese, No. 110, Var. 292 a - 326 b.*

⁸³ Bk. *İlâve vesika I.*

⁸⁴ Bu köyün adına *Köylerimiz*'de tesadüf etmedik.

⁸⁵ Bk. *İlâve vesika II.*

Kayılar, bir kısmı köylerde henüz yerleşmiş, bir kısmı göçebe bir halde yaşamaktadırlar. Bunların, diğer bölgelerdeki kardeşleri gibi, doğrudan, doğruya anaboydan ayrılmış ehemmiyetli bir kayı grubunun bakiyesi oldukları anlaşılmaktadır. Kabilevi teşkilâtlarında boy adının hâkim olması, anaboy'la olan yakın münasebetlerini göstermektedir. Defterde, Kayılar tarafından işgal edilmiş olduğu gösterilen köylerin bizzat kendileri tarafından mı tesis edildiğini, yoksa bu zikredilen köylere sonradan mı yerleştiklerini bugün katiyetle tespit etmek imkânı yoktur. Yalnız kayılar'ın *Azizler* ve *Saru Mihmatlu* köyelerine sonradan yerleştikleri anlaşılmaktadır. Defterde bunlara ait sayfanın başında, sonradan düşürülmüş bir kayıtla, Kayılar'ın (vergilerinin) Sultan Murad Han Gâzinin türbesine vakfedildiği zikredilmiştir. Yukarda bahsetmiş olduğumuz tezimizde, Anadolu Türk Aşiretlerinin, hemen ekseriyetinin, malî bakımdan hânedana bağlanmış olduklarını izah etmiş ve bunun eski bir Türk devletçilik an'anesi olduğunu da söylemiştik.

Bu sebeble, bu ve diğer bölgelerde bulunan Kayıların malî bakımdan pâdişahların has ve vakıflarına tâbi olmalarını bunlarla hânedan arasındaki hususî bir münasebetle izah etmek imkânı yoktur.

Yukarda, Menteşe Kayılarından bahsederken, bunların Selçuklu devrinde *Denizli* civarında yaşayan büyük *Uç Türkmeni* grubunun bakiyelerinden biri olduklarını, bir taraftan bu *Uç Türkmeni*'nin tarihinin seyrine bakarak, diğer taraftan aynı *Uç Türkmenleri*'nin yurtlarındaki Kayı toponimisine dayanarak, söylemiştik. İşte bu yeni araştırmalarımızla, *Eski Uç Türkmeni* yurdunda içtimâî hayatını muhafaza eden kuvvetli bir *Kayı* grubunun meydana çıkması, bu hususda hiçbir şüphe ve münakaşaya hacet bırakmadan başka, eski *Uç Türkmenleri* arasında, Kayıların ehemmiyetli bir mevkie sahib olduklarını da göstermektedir. Diğer taraftan, bu eski *Uç Türkmeni* yurdunda görmüş olduğumuz bu Kayı zümresinden ayrı olarak, aynı asırda, *Eğridir* mıntikasında da mühim bir Kayı oymağı mevcut bulunmaktadır⁸⁶ keza Kayı boyu'nun eski ve tabi bir oymağı olarak

⁸⁶ Bk. ilâve V., VI.

kabul ettiğimiz Karakeçili aşiretine de aynı bölgenin muhtelif yerlerinde tesadüf edilmektedir.

Yukarda, *Alayundlu* boyundan küçük bir zümrenin *Menteşe Kayıları* ile yan yana yaşamakta olduklarını söylemiştik. Bu eski *Uç Türkmeni* yurdunda da aynı boy'un diğer küçük bir şubesine tesadüf ediyoruz⁸⁷.

Ç.

Son olarak zikredeceğimiz bir vesika, Kozan (Sis) civarında yaşayan küçük bir *Kayı* oymağına aiddir⁸⁸. 29 hâne (çadır) dan ibaret olan bu küçük *Kayı* oymağı, Kutlu Beyhacılı adında bir aşirete tâbi olarak zikredilmiştir. Aynı kayıtda bir Taife olarak bahsedilen Kutlu beğhacılı'ya Defterin başka bir yerinde 41 hânelik bir cemaat olarak tesadüf edilmekte ve Kayı'dan başka hiç bir oymağa mâlik bulunmamaktadır. Bu Kayı oymağı ile Kutlu beğhacılı arasındaki, tâbilik münasebetlerinin hangi sebepten ileri geldiğini, şimdilik, tayin edemiyoruz. Yalnız bu Kutlu beğ aşireti'nin aynı devirde, *Kozan bölgesi*'nde yaşayan Avşar Kavurgalı, Savcıhacılı ve Ayru damlı aşiretleri gibi, Dulkadirli ulusu'na dahil, zümrelerden biri olduğu anlaşıl-maktadır.

VIII.

Netice

Kayılara dair yapmış olduğumuz bu tetkik, yalnız Kayılar hakkında değil, Anadolu Türk etnolojisi için de mühim neticeler vermiştir. Aşağıda bu neticelerin en belli başlılarını ayrı, ayrı göstermeye çalışacağız.

I. Evvelâ yapmış olduğumuz bu tetkik ile, XVI. asırda Anadolu'da bugüne kadar ilim âlemince meçhul kalmış, kuvvetli bir Kayı mevcudiyetini ortaya çıkarmış bulunuyoruz.

⁸⁷ Anadolu'nun sair yerlerinde de bazı oynaklarının bulunduğunu yukarda notlarımızdan birinde haber verdiğimiz Alayuntlu boyu hakkında yine bu sütunlarda neşretmek ümidiyle hazırlamakta olduğumuz (*Anadoluda Oğuz boyları*) adlı mufassal tetkikimizde malûmat verilmiştir.

⁸⁸ Bk. ilâve V. VI.

II. Mevcudiyetlerini tesbit ettiğimiz bu Kayıların Anadolu'nun muayyen bir yerinde değil-muhtelif bölgelerinde bulunması, bil-hassa Avrupalı âlimler ancak Osmanlı Devletinin kurucusu ve babası zamanında mevzubahis olabilen, zayıf bir *Kayı* varlığının mahdud bir sahada olduğu hakkındaki iddialarının ne kadar zayıf ve temellere istinat etmiş olduğu pek güzel göstermektedir.

III. Bir taraftan, XVI. asırda eski içtimaf hayatını muhafaza eden bu *Kayı* zümreleri, diğer taraftan, yine aynı asra dair vesikalardan, tesbitettiğimiz kuvvetli toponomi hatıraları, Osmanlı Devletinin, teşekkülü zamanında Anadoludaki *Kayı* memcudiyetinin, öyle zannedildiği gibi, mahdud bir sahada, küçük bir oymak olarak değil, bilakis, büyük gruplar halinde Anadolu'nun muhtelif yerlerinde yaşamış olduklarını kat'i bir şekilde göstermektedir. Eski Osmanlı beğliği yurdunda, ileride yapılacak olan araştırmalara rağmen, muahhar devirlerde göçebe hayatını muhafaza eden bir oymağa tesadüf edilememesini tabii karşılamak gerektir. Çünkü, siyaset sahneye atılan göçebe bir zümrenin, küçük kısımlara bölünme, addeğiştirme, muhaceret ve göçebelikten çıkarak yerleşme gibi, pek mühim değişmeler ve isihalelere maruz kaldığı malumdur. Böyle olduğu halde, eski Osmanlı yurdunda ve ilk fütihat sahalarında, *Kayı* adlı bir çok yer adları olduğu gibi, *Kayılar*'ın tabii ve büyük bir oymağı olarak kabulettiğimiz *Karakeçili* aşiretine de aynı yurt ve sahalarda rastgeliyoruz.

Eğer, ilk Osmanlı *Kayıları* klasik Osmanlı müverrihleri ve onlara bağlı kalan bazı âlimlerin iddia ve düşündükleri gibi, küçük bir oymak halinde olsalardı, ne mustahkem kalelere sahip Rum tekfuruları ile mücadele edebilecekler, ne de etraftaki kudretli Türk aşiretlerini başlarına toplayabileceklerdi.

Osman Gazi'nin, oğullarından birini *göçerev* yani aşiretler üzerine beğ nasbettiği hakkındaki Neşri'nin bir kaydına, her nedense, hiç dikkat edilmemiştir⁸⁹. Keza, beğliğin teşekkülü zamanındaki ünlü beylerden Samsa Çavuş'un birçok aşiretlere

⁸⁹ *Veliyyüddin Efendi Ktp. 2351, var. 30b.*

malik olduğunu görüyoruz⁹⁰. Yine aynı devrin yiğitlerinden Taz Ali'nin adını taşıyan bir oymak, XVI. asırda, Söğüt Yörükleri arasında yaşamaktadır.

Diğer taraftan, Osman Gâzi zamanında göçebe hayatın devam ettiğini ve hatta Osman Beğ'den, oğullarına, at ve koyun sürüleri ile, bir çift uzun konçlu Türkmen çizmesi gibi, daha ziyade göçebe hayatla ilgili bir miras kaldığını biliyoruz⁹¹. İlk fethedilen sahalarda, iskânında, en büyük rolü göçebelerin oynamış oldukları hakkında, hemen bütün eski kaynaklar müttetikler. Eğer İlk Osmanlılar, bir Avrupalı âlimin iddia ettiği gibi, gâziler'den müteşekkil bir zümre olsalardı, ekseriyetle taşıdıkları millî adlar yerine koyu müslüman isimleri almaları lâzım gelecekti. Onların millî adları taşımaları, hiç şüphesiz içtimâî hayatları ile ilgilidir. Mevzuumuz doğrudan doğruya ilk Osmanlıların içtimâî hayatını tetkik etmek olmadığından, bu misâlleri çoğaltmak ve uzun mütalâalara girişmek istemiyoruz. Yalnız, burada belirtmek istediğimiz nokta, Osmanlı İmparatorluğu'nu kuran çekirdeğin, göçebe Türk unsurundan olduğu ve ilk faaliyetlerde, en ziyâde bu unsurun rol oynamış olduğunu göstermektir.

IV. Yukarıda, tetkikimizin birkaç yerinde, Osmanlı devrinde Anadolu Türk aşiretlerinin, o zamanki manâlarını kısaca tahlil ettiğimiz, Yörük ve Türkmen adlarıyla başlıca iki gruba ayrıldıklarını ve umumiyetle Orta ve Batı Anadolu'da bulunan aşiretlerin *Yörük*, Doğu ve Güney bölgelerde yaşayan boy ve oymakların ise, *Türkmen* adıyla anılmış olduklarını söylemiştik. Her iki grubda da, ilk fetihde veya Moğol istilâsı neticesinde gelmiş bazı aşiretlerin bakiyelerinin mevcut olabileceğini kabul etmekle beraber, *Yörükler*'in, bir taraftan buldukları coğrafî bölgeleri ve içtimâî hayatlarını nazarı itibara alarak, diğer taraftan taşıdıkları adın, evvelce, bu bölgelerde vukubulmuş olan içtimâî bir tebeddülün neticesinde mey-

⁹⁰ *Aşık Paşa zâde*, nşr. Âli Bey, *Ist. 1332*, S. 13.

⁹¹ *Aynı eser*, S. 36.

dana çıkmış olduğunu tesbit ederek, umumiyetle Anadolu'ya ilk fetihde gelmiş fatihlerin torunları olduklarını, aynı mutalaa sebebiyle, *Türkmenler*'in de, daha ziyade, Moğul istilâsı neticesinde gelmiş olduklarına da temas etmiştik. *Yörük grubu* arasında, Oğuz boyları'ndan birkaçının bazı küçük oymaklarına tesadüf edilmekle beraber, bunların asıl büyük kısımları diğer Oğuz boylarıyla beraber, Doğu ve Güney Anadolu ile Suriye, Irak ve İran da bulunmaktadır. Buna mukabil kayıların, küçük bir oymakları müstesna, Orta ve Batı Anadolu'da yaşamaları, Yörük grubunun teşekkülünde en büyük rol oynayan boylardan biri olduğunu göstermektedir ⁹².

Kayıları, XVI. asırdaki bu Yörük grubu arasında en kuvvetli bir Oğuz boyu olarak tanımamıza rağmen, aynı asırda, kendilerine aid, bugün bilinenen, bir kaç misli bir toponiminin mevcudiyeti, bunların fetihde ve onumüteakıb vukubulan yerleşmede, faal ve büyük bir rol oynadıklarına hiç şüphe bırakmamaktadır. Kendisini büyük bir Kayı şefi olarak tanıdığımız Artuk Beğ'in Anadolu'nun istilâsındaki oynadığı rol ⁹³, Kayıların bu fethiştişirak ettiklerini gösteren bir delil değildir?..

V — Ve Nihayet Kayıların, Anadolu'nun yeni ve kutlu bir Türk vatanı haline gelmesinde büyük bir rol oynadıktan sonra, Türk yaratıcılık ve yapıcılığının en büyük ve en şerefli âbidesi olan Osmanlı İmparatorluğunu kurmaları, Türklüğe ve Türk tarihine ne kadar büyük bir hizmette bulduklarını gösteriyor ki, bunlarla Oğuz boylarının en asili ve en şerefli oldukları hakkındaki millî an'aneyi bihakkın isbat etmiş bulunuyorlar.

⁹² Osmanlı devrinde, Oğuz boy adlarını muhafaza eden aşiretlerin hangi grupta ve ne nisbette buldukları, hazırlamakta olduğumuzu haber verdiğimiz «Anadoluda Oğuz Boyları» adlı tetkikimizle daha iyi anlaşılacaktır.

⁹³ Bk. Mükrimin Halil Yinanç, *Anadolu'nun fethi*, İst. 1944, S. 85-87.

KAYILARA DAİR MUHTELİF VESİKALAR

Konya kayılları :**I.**

(Başbakanlık arşivi, Tapu [Maliye], No. 32, Ta. II. Bayezid).

Cemaat-ı Kayı (فایى) tabi-i Bayburd-tımar-hâne: 260-nefer 343.

Mezraa-ı Yassı Üyük (یصى ایوک) ve Erince (ارنجه) ve Arslanluviranı (ارسلانلو ویرانى) ve İkluviranı (ایکلو ویرانى) derkenar-ı Gökpınar (کوک پیکار) yurd-ı mukarrerleri ve Bostanlı (بوستانلو) ve Günü (کونی) ve Kıraçkaya (قراج قیا) ve Kınık (قینق) ve Gencek (کنجک)⁹⁴ ve Aksaklu (اقساقلو)⁹⁵ cemâatıyla müşterek kadim ül-eyyâmda oturu gelmişler yurdlar imiş-ber mucib-i defter-i köhne mezkûr cemaatin bâzıları Ayneluce (اینه لوجه) dimekle mâruf yerde otururlarmış.

II.

(Tapu, 1061, tarihsiz).

Cemâat-ı Kayı (فایى) tabi-i Bayburt-hâne: 475 - nefer: 680.

Mezraa-ı Yassüyük (یصى ایوک) ve Erince (ارنجه) ve Arslanluviranı (ارسلانلو ویرانى) ve İkluviranı (ایکلو ویرانى) derkenar-ı Gökpınar (کوک پیکار) yurdu mukarrerleri ve Bostanlı (بوستانلو) ve Kıraçkaya (قراج قیا) ve Kınık (قینق) ve Gencek (کنجک) ve Ağsaklu (اغسقلو) cemâatıyla müşterektir-mezraa-ı Sungurlu (سنغورلی) ve Yundkuyusu (یوند قویوسی) ve Kumlubeg (قوملو بک) ve Ayrımören (ایرم اورن) ve Tımar Üyüğü (تیمار ایوک) ve Karacamurad maa Güvercinlik (قراجه مراد) ve Karakaya-ı diğere (کوک کوی) ve Cankırdık (جانقردق) ve Kazkurd (قا قورد) ve Susuzca Porsuk maa Alakı maa Yalnızığıl (صوسزجه پرسوق مع الا قیر مع بالکنز اغیل) ve Üç-ağıl (اوچ اغیل) ve Kızılçukur (قزل چقور) ve Hamir? Üyüğü (حمیر؟ ایوک) yurdlarıdır-cemâat-ı mezbure ziraat edüp tasarruf etdiğü mezârî'dır.

⁹⁴ Kaşgarlı Mahmud, bu adda bir Türk uruğu zikretmektedir (bk. *Divânu Lügat it-Türk*, trc. Besim Atalay, C. I., S. 480).

⁹⁵ Bu aşiret defterin başka bir yerinde elli hâne olarak ayrıca zikredilmiştir

III.

(*Tapu, 968, Ta. 954=1547*).

Cemaat-ı Kayı (قایی) der karye-i kapanlar (قپانلر) tabi-i Bayburd-hâne: 12 Kariye-i Gökköy (كوك كوی) ve Kariye-i İbrahim (ابراهيم) ve Kariye i Divâneler (ديوانلر) tabi-i Karye-i Gebeciler (كبهچيلر) güherçile karhânelerine altı ay müddet hizmet için bir cebelü virürler⁹⁶.

IV.

(*Tapu, 636, 1006 = 1591*).

Der karye-i Kayıcık (قايچق) Asılhacı (اصلحاجی) ile mârûftur an cemâat-ı Farsaklı (فرساقلی)⁹⁷ tabi-i Bayburd neferan: 28.

V.

(*Aynı defter*).

Karye-i Kayı Üyüğü (قایی ايوگی) an cemâat-i mezbur⁹⁸ tabi-i Bayburd-neferan: 59.

VI.

(*Tapu, 40, II. Bayezid*).

Karye-i Yenice Kayı (يکيجه قایی) tabi-i Saidili (سعد ايلي)⁹⁹ nefer: 71-hane: 40.

VII.

(*Aynı defter*).

Karye-i Kayı (قایی) - tımar-tabii Lârende (لارنده) - hâne: 15 - nefer: 18.

⁹⁶ Bu ocaklar Lârende (Karaman)de bulunuyordu (bk. Ahmet Refik, *Osmanlı devrinde Türkiye Madenleri*, İst. 1931, S. 11).

⁹⁷ Anadolu Türk tarih ve edebiyatında ayrı ve hususi bir yer tutan *Varsak*'lar hakkında hiç bir tetkik yapılmamıştır. Yapmış ol'duğumuz tezde, Konya ve Dulkadiriyeye bölgelerinde bulunan bazı *Varsak* aşiretleri hakkında malûmat verilmiştir.

⁹⁸ Atçekenlerden *Huluzlu* aşireti.

⁹⁹ Kadınhan kazasının eski adıdır (bk. Ali Cevad, *Memâlik-i Osmaniyenin tarih ve Çağrafya lûgati*, C. II., S. 437).

VIII.*(Aynı defter).*Karye-i Kayı (قایی) tabi-i Göçü (کوجی) ¹⁰⁰ - hâne : 23 - nefer 39.**IX.***(Aynı defter).*Karye-i Kayı (قایی) Tabi-i Hatunsaray (خاتون سرای) ¹⁰¹ hâne : 15
nefer : 18.**Ankara Kayıları:****X.***(Tapu, 117, 929=1522).*Cemaat-ı Kayı (قایی) sakin der karye-i Kayıcık (قاییجق) hassa-i
mirlivâ - hâne : 3 - nefer 7.**XI.***(Aynı defter).*Mezraa-i Kayı (قایی) ve Kiliselü (کلیسالو) tabi-i mezbur (Akdik
köyü).**XII.***(Aynı defter).*Karye-i Kayıcık (قاییجق) tabi-i Murtazaili (مرتضی ایلی) ¹⁰² - hâne : 5 -
nefer : 5.**XIII.***(Aynı defter).*Karye-i Kayı (قایی) nam-ı diğér Yusuf Şeyh (یوسف شیخ) tabi-i
mezbur (Ayaş) - tımar-ı Mustafa veled-i Hacı - hâne : 9 - nefer : 12.

¹⁰⁰ Osmanlı devrinde Beyşehir'e bağlı bir nahye, şimdi bir köydür (*Köyle-
rimiz*, S. 280).

¹⁰¹ Konyaya bağlı bir nahiyedir.

¹⁰² Ankara ile Ayaş arasında bir yer olup, o devirde Ankara sancağına
bağlı bir kaza idi. XIX. asırda (İstanoz) ile birleştirilmiştir (*Umumî Salnâme*,
1266, S. 79).

XIV.

(*Tapu ve Kadastro U. Md., 132, 979 = 1571*).

Çiftlik-i der karye-i Aşağı Kayı (اشاغی قایی) — Hacıbayram yerine — tabi-i Ayaş an ceâmet-i mezbûre nefer 16 mezkûreden Turbeği yeri zâmîme virildi deyu mukayyettir der defter-i atk hâlâ yine mukarrer.

XV.

(*Ayni defter*).

Çiftlik-i der karye-i yukarı Kayı (یوقاری قایی) — Kutluca yerine - tabi-i Ayaş anzeâmet-i Mehmet bil İbrahim nefer 10 mezkûrlerin ziraat yerleri az olduğu sebebden İncepelit'te (الینجه بلیت) Murat yerinin nısfı zamîme verilmiş deyu mukayyettir der defter-i atk hâlâ yine mukarrer.

XVI.

(*Ayni defter*).

Çiftlik-i Aşga Kayı (اشغه قایی) Kara Murat yeri tabi-i Ayaş an derviş-i Ankara zamîme verildi deyu mukayyettir der defter-i atk yine mukarrer nefer: 12.

XVII.

(*Ayni defter*).

Çiftlik-i der karye-i Yukarı Kayı (یوقاری قایی) — Hızır yerine — anzeâmeti mezbur nefer 14.

XVIII.

(*No. 74, 979 = 1571*).

Karye-i Kayıcık (قاییعنق) tabi-i Murtazaili nefer 23.

IX.

(*Başbakanlık Arş. Tapu, Çankırı, 100, 927 = 1511*).

Karye-i Yaka Kayı (یقا قایی) tabi-i Koçhisar (قوچحصار) ¹⁰³ - tımar-ı Mansur-hâne : 4 nefer : 12.

¹⁰³ Bugün bir nahiyedir.

XX.*(Aynı defter)*

Karye-i Kayı (قایی) tabi-i Tosya ve Bağözü (طوسیه و باغ اوزی) - tımar-ı mezkûran-sabıkan mülkleri olup badehu tımar emrolunup eşerler - hâne : 91 - mücerred : 33.

XXI.*(Tapu, Kastamonu, 337, 901-1560).*

Karye-i Kayı (قایی) tabi-i Taşköprü tımar-ı Ömer- hâne : 8 - mücerred : 3.

XXII.*(Aynı defter).*

Karye-i Kayı (قایی) nam-ı diğer Kızık (قزیک) ¹⁰⁴ tabi-i Taşköprü-hane : 3-mücerred : 1

XXIII.*(Aynı defter).*

Karye-i Kayı (قایی) der divan-ı Karasu (قارا صو) tabi-i Sinop-tımar-ı Ali merd-i kal'a-i mezbur - hâne : 9 - mücerred : 3.

XXIV.*(Aynı defter).*

Karye-i Kayı (قایی) der divan-ı Gülhe (گلجه) tabi-i Sinop - hâne : 4.

¹⁰⁴ Oğuz boylarından biridir (Reşideddin, *Câmi ut-Tevarih*, nşr. Berezin, S. 34). *Kızıklar*, Osmanlı devrinde, Türkman-ı Haleb arasında bulunuyorlardı. (bk. Ahmet Refik, *Anadoluda Türk Aşiretleri*, S. 69, 78, 82 114).

Menteşe Kayıları :**XXV.**

(*Tapu, 61, 923=117*).

Cemâat-i Kayı Hassa-i Pâdişah

Tîr-i Nasuh ve Musa veled-i Mustafa an cemâat-ı Kayı tabi-i Peçin¹⁰⁵.

Tîr-i Mentеше veled-i Tur Ali (Tîr-i Mustafa veled-i İbrahim-derkenar -) an cemâat-ı Kayı tabi-i Milâs.

Tîr-i Hızır veled-i Aydoğdu an cemâat-ı Kayı tabi-i Peçin.

Tîr-i Halil an cemâat-ı Kayı tabi- Peçin.

An cemâat-ı Kayı tabi-i Peçin.

An cemâat-ı Kayı tabi-i Peçin Acısu'da mütemekkinlerdir.

Tîr-i Demirci İbrahim an cemâat-ı Kayı tabi-i Peçin - (Kaza-i Eskihisara virilmiştir - derkenar -).

Tîr-i Mustafa veled-i Hasan Fakih an cemâat-ı Kayı tabi-i Peçin.

Tîr-i Resul veled-i Davud an cemâat-ı Kayı tabi-i Peçin.

Tîr-i Durmuş veled-i Halil an cemâat-ı Kayı tabi-i Peçin.

Tîr-i Mehmed ki perakende-i cemâat-ı mezkûr etabi-i-Bozüyük¹⁰⁶.

Tîr-i Balı veled-i İbrahim an cemâat-ı Kayı tab-i Çine.

Tîr-i Hamza veled-i Bayezid an cemâat-ı Kayı tabi-i Çine.

Tîr-i İsa Balı veled-i İvaz an cemâat-ı Kayı hariç ez defter-i köhne Balat kazasında mütemekkinlerdir tabi-i Çine.

Cem'an hâneha-i Kayı: 893.

<u>Çift</u>	<u>Nfm</u>	<u>Bennâk</u>	<u>Kara</u>
251	411	131	99

Hasıl: resm-i çift ve bennâk ve kara ve resm-i ganem ve cürüm ve cinâyet ve gayriha.

XXVI.

(*Tapu 337, 990=1553*).

Cemâat-ı Kayı an Hassa-i Hüdâvendigâr tabi-i Peçin.

¹⁰⁵ Peçin hakkında bk. not 18.

¹⁰⁶ Bugün Muğlaya bağlı bir nahiyedir.

Tfir-i Mentеше veled-i Turali an cemâat-ı Kayı nam-ı diğer Ekizce (اکیزجه) tabi-i Peçin.

Tfir-i Resul veled-i Davud (ser tfr-i Hızır veled-i Yusuf-derkenar-) tabi-i Peçin.

Tetümme-i tfr-i Mentеше veled-i Turali tabi-i Peçin.

Tfir-i Halil an cemâat-ı Kayı mütemekkin der Mandelyat (ماندلیات)¹⁰⁷ tabi-i Peçin.

Tfir-i Mustafa veled-i Server an cemâat-ı Kayı tabi-i Peçin.

Tfir-i Hızır veled-i Aydoğdu an cemâat-ı Kayı.

Tfir-i Durmuş veled-i Halil an cemâat-ı Kayı nam-ı diğer Kara Ahmed.

Tfir-i Kayı mütemekkinan der karye-i Acısu tabi-i Peçin.

Tfir-i Kayı ve Yahşi Beğ an cemâat-ı Kayı mütemekkinan der kaza-i Ayasuluğ.

An cemaat-ı Kayı ve Yahşi beğ mütemekkinan der kaza-i Ayasuluğ.

Tfir-i Mehmed an cemâat-ı Kayı tabi-i Bozüyük.

Tfir-i Balı veled-i İbrahim an cemâat-ı Kayı tabi-i Çine.

Tfir-i Demirci İbrahim an cemâat-ı Kayı tabi-i Eskihisar.

Tfir-i an cemaat-ı Kayı tabi-i Eskihisar.

Cem'an hâneha-i Kayı : hâne 1034.

<u>Çift</u>	<u>Nim</u>	<u>Bennâk</u>	<u>Kara</u>
83	140	437	375

Hasıl: an resm-i çift ve bennâk ve kara ve resm-i ganem ve gevvar (کواره) ve arûsiyye ve cürüm ve cinâyet ve gayr-i ha.

XXVII.

(Tapu, 6 I, 923=1517)

Karye-i Kayı ve Taş Kayı (قایی و طاش قایی) tabi-i Köyceğiz be-nam-ı Kara Üveys Zafm.

Tfir-i Taş Kayı (طاش قایی) tabi-i Köyceğiz otuz çiftlik yeri hariçten ekilür.

Karye-i Kayı (قایی) tabi-i Balat tımar-ı Mansur ve Mustafa-on çiftlik yeri hariçten ekerler.

¹⁰⁷ Şimdi Selimiye, Milâs kazasında bir nahiyedir.

Karye-i Kayılı (قايلى) tabi-i Çine-tımar-ı Kasım.

Karye-i Kayı (قايى) tab-i Makrı (Fethiye).

Karye-i Kayı (قايى) tabi-i Makrı.

Karye-i Kayı (قايى) tabi-i Makrı.

XXVIII.

(*Tapu, 244, 952=1545*).

Karye-i Kayıcık (قايىچق) tımar-ı Toñrul (طوكروول) ve Mehmed ve Ali ve Seydi (15 hâne) tabi-i Gölhisar¹⁰⁸.

Karye-i Kayı (قايى) tımar-ı İsmail bin İlyas ve Mehmed bin Hasan tabi-i Gölhisar.

Karye-i Kayı (قايى) tımar-ı İbrahim Bin Balı (24 hâne).

Karye-i Kayı (قايى) tımar-ı Aydın ve İvaz bin Mehmed (48 hâne) (İsparta).

Karye-i Kayılar (قايىلر) (Eğridir).

XXIX.

(*Tapu, 165, 937-1530*).

Karye-i Kayılı (قايىلو) tabi-i Manisâ tımar-ı merdân-ı Kal'a-ı Manisa -altı çiftlik yeri hariçden ekerler.

Karye-i Kayı (قايى) tabi-i Eskihisar tımar-ı Emirza bin Mehmed Beğ.

Karye-i Kayı (قايى) tabi-i Eskihisar.

İLÂVE VESİKALAR

I.

(*Defter-i mufassal-ı Livâ-i Konya, Tapu ve Kadastro U. M. A., No. 104, Var. 75 b*).

Karye-i Gebeciler (كبهجيلر) Kayı cemâatından Gebeciler mütemekkindir Tabi-i Sahra¹⁰⁹.

¹⁰⁸ Burdur vilâyetinin Tefenni kazasında bulunmaktadır. Şimdi bir nahiyedir.

¹⁰⁹ Dahiliye Vekilliği'nin neşrettiği *Köylerimiz'de*, bu Gebeciler köyünün adı yoktur.

II.

(*Defter-i mufassal-ı Livâ-i Kütahya*, 47, 978 = 1570).

324b — Yörükân-ı Kayı (یورکان قایی) Tabi-i Lâzikiye¹¹⁰ (لاذیقه)

Hass-ı Hümâyun.

324b — [Defter-i icmalde tashih olunduğu üzere merhum Sultan Murad Han Gâzi Türbe-i şeriflerine vakf olunmuştur fi 18 Rebiülevvel sene 53 (1053 = 1642)¹¹¹].

324b — Cemâat-ı Hacı İvazları an Yörükân-ı mezbur-neferân : 20.

324b — Karye-i Azizler (عزیزلر) an Yörükân-ı mezbur-neferân : 55.

325 a b — Karye-i Saru Mihmadlu (صارو مهمادلو) an yürükan mezbur Tabi-i Aydos-neferân : 160.

325b — Karye-i Bahadlar (بهادرلر) an Yörükân-ı mezbur-neferân : 17.

325b — Bahadurlu Karye-i (بهادرلو) an Gökçe Taş (کوکچه طاشی) an Yörükân-ı mezbur-neferân : 6.

326a — Karye-i Karaca Ömer (قراجه عمر)¹¹² an Yörükân-ı mezbur-neferân : 96.

326b — Karye-i Kilif Alanı (کلیف آلاکی)¹¹³ an Yörükân-ı mezbur-neferân : 78.

326 b, 327 a — Cemaat-ı İğdelu (اگدهلو)¹¹⁴ an Yörükân-ı mezbur-neferân : 22.

327 a — Cemâat-ı Yörükân-ı İshaklar (اسحاقلر) mütemekkin der Şeyhlü¹¹⁵ an Yörükân-ı mezbur-neferân : 53.

¹¹⁰ Denizli'nin diğer adı.

¹¹¹ Bu kayıd, defterin üst sol kenarına Divânî hat ile yazılmıştır.

¹¹² Bu köy, o zaman, Kütahya sancağına bağlı Gök üyük kazasına tâbi olarak gösterilmiştir (Bk. No. 48, 94 b).

¹¹³ Gerek burada, gerek 48 No. lu defterde, (zar. 95a), aynen böyle yazılmıştır. *Köylerimiz*'de yoktur.

¹¹⁴ 48 no. lu defterde, 9 b, bu cemâat bir köy olarak gösterilmiştir.

¹¹⁵ O zaman, Kütahya'nın kazalarından biri idi (Bk. *Defter-i mufassal-ı Livây-ı Kütahya*, cild-i sâni, 48, var. 240a). Aynı kazada Kayı adlı iki köy bulunmaktadır (var. 242 a, 267 b). Bu Şeyhlu kazası, bugün Kula'ya bağlı olan Şeyhlu köyü olmalıdır (Bk. *Köylerimiz*).

327 a — Cemâat-ı Şeyh Davudlu (شیخ داودلو) an Yörükân-ı mezbur-neferân: 6.

327 b — Cemâat-ı Güzcek (كوزجك) an Yörükân-ı mezbur-neferân: 20.

327 b — Cemâat-ı Kulas (قولاس)¹¹⁶ an Yörükân-ı mezbur-neferân: 19.

327 b — Cemâat-ı Karacalu (قرجلو)? an Yörükân-ı mezbur-neferân: 4.

327 b, 328 a — Cemâat-ı Karaca Kaya (قرهجه قيا) an Yörükân-ı mezbur-neferân: 84.

328 A — Cemâat-ı perakende-i Alaşehir (الاشهر) an Yörükân-ı mezbur-neferân: 12.

328 b, 329 a — Karye-i Kara Boyalık (قره بوياليق)¹¹⁷ an Yörükân-ı mezbur-neferân: 123.

329 B — Karye-i Sarular (صارولر) Tabi-i Şeyhlû an Yörükân-ı mezbur-neferân: 91.

329 B — Cemâat-ı perakende-i Kayı (قاي) an Yörükân-ı mezbur-neferân: 29.

329 B — Cemâat-ı Yörükân-ı Kayı (قاي) Tabi-i Kula an Yörükân-ı mezbur-neferân: 24.

330 a — Karye-i Tur Ali (طورعلي) Tabi-i Lâzikiye an Yörükân-ı mezbur-neferân: 8.

330 a — Karye-i Beşirli (بشيرلو) an Yörükân-ı mezbur-neferân: 78.

330 a — Cemâat-ı (كوزكجي) an Yörükân-ı mezbur-neferân: 19.

330 a — Mahul-ı cemâat-ı Yörükân-ı Kayı ve resm-i kara ve âdet-i ağnam ve bad-ı havâ ve resm-i arusâne ve gayruhû fi sene 24000 (Akçe).

III.

(Defter-i mufassal-ı Livâ-ı Hamid, 51, Var. 300 b).

Cemâat-ı Kayı (قاي) Hassa-i pâdişah-ı âlem penah-neferân: 118¹¹⁸.

¹¹⁶ 48 no. lu defterde (88 b, 89 a) Göküyük kazasına tabi bir köy olarak gösterilmiştir.

¹¹⁷ Aynı defterde (946), aynı kazaya bağlı bir köy olarak mevcuttur.

¹¹⁸ Defterde zikredilmemiştir.

Hasıl an resm-i bennâk ve mücerred ve resm-i ağnâm ve cürüm ve cinâyet ve bâd-ı havâ ve gayruhu 2400 (Akça)

IV.

(*Defter-i mufassal-ı Livây-ı Sis, 150, Var. 37 a, 981=1573*).

Cemâat-ı Kayı (قايى) an Tâife-i Kutlubeghacılı (قوتلو بك فاحيلو) Zülkadirlu sancağında Beyrekli (بيركلو) nam mezraayı ekerler Hass-ı mîrlivâ

<u>Neferân</u>	<u>Hâne</u>	<u>Mücerred</u>
35	29	6

V.

(*Aynı defter, Var. 65 a-b*).

Cemaat-ı Kutlubeghacılı (قوتلو بك فاحيلو) Zulkadirlüde Çiçek nam mezraayı ziraat iderler.

<u>Neferân</u>	<u>Hâne</u>	<u>Mücerred</u>
44	41	3

LES KAYI EN ANATOLIE, SOUS L'EMPIRE OTTOMAN

(Sommaire)

Les Kayı, tribu Oghouse, dont l'origine turque et la parenté avec les Ottomans furent contestées par quelques savants occidentaux, sont, d'après les recherches de Fuad Köprülü, ethniquement proches des Ottomans. Leur vie et leur histoire restent néanmoins plongées dans l'obscurité. L'article ci-dessus s'efforce de combler cette lacune, en se basant sur des documents puisés à diverses archives de l'Etat.

Jusqu'à ce jour, deux documents faisaient seuls mention de leur existence ; c'est ce qui explique l'imperfection et l'état plus que fragmentaire de nos connaissances à leur sujet. Ceux employés par nous montrent que cette tribu, après avoir participé à la